Новы час | 28 чэрвеня 2019 | № 24 (635) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | №6

Літаратурная Беларусь

Выпуск №6 (154)
(чэрвень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

«Агонь вялікага болю»

Да 95-годдзя Васіля Быкава

Сёлетні штогадовы ўкраінскі «Книжковий Арсенал» праходзіў пад дэвізам «Суседства: пытанні супольнага жыцця на аснове дамоўленасцей і блізкіх каштоўнасцей».



В. Рагойша, Д. Паўлычка, М. Слабашпіцкі і Т. Кабржыцкая на кніжнай выставе, прысвечанай В. Быкаву

Удзел у ім прымалі аўтары з Украіны, Еўропы, Амерыкі, Канады, Азіі. Праблематыка фестывалю ахоплівала такія надзённыя пытанні, як «выяўленне ўзаемадзеяння паміж культурамі, гісторыямі і палітыкамі суседніх краін, узаемаўплывы ў літаратурах, выдатныя постаці на скрыжаванні культур» і інш.

У афармленні майданчыка выдавецтва «Знання», выкананым яскрава і з густам, была закладзена ідэя братэрскага суіснавання Украіны і Беларусі. Выразны лозунг над кніжнымі паліцамі «Знання» паведамляў: "До 95-річчя Василя Бикова». Асобны двухметровы стэнд з ілюстрацыямі вокладак трох твораў Васіля Быкава, выдадзеных да юбілею беларускага майстра мастацкай прозы ў «Знанні», не мог не прыцягнуць увагу наведнікаў — шанавальнікаў друкаванай кнігі. Пад надпісам буйным фарматам рэкламавалася выданне раману «Мёртвым не баліць». Ніжэй былі размешчаны рэкламныя малюнкі яшчэ двух твораў Васіля Быкава — «Знак біди» і «Альпійська балада». «Знак біди» — вынік перакладчыцкай працы Д. Піліпчука, «Альпійська балада» падаецца ў перакладзе Г. Вігурскай. Пра выданне «Мертвим не болить» варта сказаць асобна. На стэндзе пад выявай вокладкі гэтага твора пазначана «Перше повне видання українською без цензурних скорочень та без купюр». Спецыяльна да юбілею Васіля Быкава пераклад гэтага найбольш аўтабіяграфічнага твора беларускага пісьменніка, што тэматычна як ні адзін іншы быкаўскі твор звязаны з падзеямі на ўкраінскай зямлі, выканала па просьбе выдавецтва «Знання» Тацццяна Кабржыцкая.

Дырэктар «Знання» Уладзімір Карасёў, калі і рызыкаваў, адважыўшыся на выданне адразу трох кніг В. Быкава, то ўсё-такі даказаў сваім рашэннем, што рызыка — высакародная справа. У межах «Арсеналу» ў зале выставачнага комплексу «Экслібрыс» адбылася прэзентацыя выдадзеных у «Знанні» твораў В. Быкава. Да ўдзелу ў абмеркаванні выданняў з Беларусі былі запрошаны выдавецтвам Таццяна Кабржыцкая і Вячаслаў Рагойша. Вельмі аўтарытэтным і прадстаўнічым на прэзентацыі твораў В. Быкава быў украінскі бок. Мадэратарам акцыі выступіў знакаміты ўкраінскі празаік Міхайла Слабашпіцкі, выдатны грамадскі дзеяч, культуролаг, выдавец, які і словам і справай неадноўчы выяўляў сваю нязменна адкрыта чэсную пазіцыю адносна Беларусі, беларускай культуры, Васіля Быкава ў прыватнасці. З уласнай ініцыятывы далучыўся да размовы пра В. Быкава доктар філалагічных навук, прафесар Кіева-Магілянскай акадэміі Уладзімір Панчанка. Ураджэнец Кіраваградшчыны, У. Панчанка расказаў пра ўшанаванне творчасці і памяці В. Быкава ў тых кіравоградскіх мясцінах, дзе адбываліся адлюстраваныя ў рамане «Мёртвым не баліць» падзеі ваеннага часу, дзе малады вайсковец Васіль Быкаў быў цяжка паранены, адкуль прыйшла да яго маці пахаронка на сына, дзе выратавала яго з кіпцюроў смерці ўкраінская сялянка Цётка Марыя, дзе стаіць абеліск, на якім, на шчасце, памылкова выбіта імя і прозвішча нашага Быкава, што «геранічна загінуў у баях за вызваленне Украіны ад фашысцкіх захопнікаў».

Знакаміты паэт, герой Украіны Дмытро Паўлычка, вядомы сваёй актыўнай змагарскай грамадзянскай пазіцыяй, на працягу ўсяго свайго жыцця быў гарачым патрыётам і Украіны, і Беларусі. Яго выступленні на «Арсенале» — выразнае сведчанне нязломнасці характараў і Д. Паўлычкі, і В. Быкава, якія былі блізкімі аднадумцамі ў творчых здзяйсненнях і ў пытаннях нацыянальнага суверэнітэту. Д. Паўлычка, маючы яшчэ і салідны вопыт дыпламата-стратэга, высока ацаніўшы актыўнасць выдавецтва «Знання» ў пракладанні гуманітарных мастоў яднання паміж Украінай і Беларуссю, заклікаў кіраўніцтва выдавецтва працягваць справу папулярызацыі творчасці В. Быкава ва Украіне.

Актыўнымі былі і наведнікі «Кніжнага кірмашу». Іх цікавілі як адметнасці ўсёй творчай спадчыны Васіля Быкава, так і агульныя пытанні развіцця найноўшай беларускай літаратуры. Асобная ўвага была скіравана на ўдзел прысутных беларускіх гасцей у развіцці міжнацыянальных украінска-беларускіх кантактаў. Што датычыць ацэнкі канкрэтнага ўдзелу гасцей у прэзентацыі выданняў, на гэта адказ даў галоўны рэдактар «Знання» Уладзімір Разумны. Ва ўкраінамоўнай кнізе «Мёртвым не баліць» перад раманным творам надрукаваны тэкст «Падзякі»: «Выдавецтва ўдзячнае перакладчыку Таццяне Вячаславаўне Кабржыцкай — вядомаму навукоўцу, кандыдату філалагічных навук, дацэнту, заслужанаму работніку Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта — за дасканалы пераклад поўнага тэкста раману ўключна з шматлікімі фрагментамі, якія былі зняты цэнзурай у папярэдніх выданнях, а таксама Рагойшу Вячаславу Пятровічу — вядомаму навукоўцу, доктару філалагічных навук, прафесару Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта — за яго бескарыслівую дапамогу ў падрыхтоўцы выдання да друку».

Беларускія выступоўцы, у сваю чаргу, асобна спыніліся на адносінах Васіля Быкава да Украіны. Сам Васіль Быкаў неаднойчы выказваў «захапленне геніем украінскага народа», выяўляў «глыбокую павагу да гістарычнай мінуўшчыны ўкраінцаў, веру ў іх натхнёную і светлую будучыню». На пасяджэнні ў «Арсенале», пры абмеркаванні новых украінамоўных выданняў твораў беларускага пісьменніка, агучаныя яго словы былі асабліва да месца. Агульны пафас разгледжанай прэзентацыі на «Кніжковым Арсенале 2019», выявіўся ў прызнанні заслуг выдавецтва «Знання» як смелага і годнага папулярызатара творчасці Васіля Быкава ў сучаснай Украіне. Беларускі пісьменнік быў прадстаўлены перад украінскімі чытачамі як таленавіты, разнастайны, шырокі па спосабах адлюстравання праблем і па выяўленні свайго разумення рэчаіснасці майстар мастацкага слова, як грамадзянін выключнай мужнасці і сілы духу.

Тэма «Васіль Быкаў — наш сучаснік» з падачы «Знання» была падхоплена журналістамі ўкраінскага нацыянальнага радыё. Кіраўнік радыёпраграмы «Культура» пісьменніца Леся Вароніна, жонка знанага ў Беларусі пісьменніка Яўгена Гуцала, арганізавала прамы эфір, прысвечаны творчасці Васіля Быкава. Удзельнікі яго — Таццяна Кабржыцкая, Вячаслаў Рагойша, Леся Вароніна, Дмытро Паўлычка, Уладзімір Разумны. Да ўдзелу ў перадачы праз тэлефон далучаліся і радыёслухачы. На працягу гадзіны — менавіта столькі доўжылася гутарка пра знакамітага беларуса, імя якога шануецца сёння далёка за межамі славянскіх краін, — было пастаўлена і абмеркавана шмат праблем і творчага, і агульнагуманітарнага парадку. Гэта і складаная гісторыя публікацый твораў Васіля Быкава, і абумоўленасць звароту пісьменніка да аўтаперакладу, і сучасны стан беларускай мовы.

У агульным дыскурсе радыёперадачы галоўнай лініяй прайшла думка пра глыбінную гуманістычную скіраванасць твораў беларускага празаіка. Бо Васіль Быкаў, хаця і вядомы пераважна як пісьменнік ваеннай тэматыкі, ніколі не быў простым фіксатарам ваеннага часу, летапісцам армейскага быту.

Гаворачы пра партызанскія аповесці Быкава, выступоўцы адзначылі найперш іх беларусазнаўчую аснову. Закранаючы стан беларускай вёскі ў перадваенны і ваенны час, Быкаў імкнуўся паказаць менавіта «нацыянальнага чалавека». Кожны з абраных для твораў матэрыял пісьменнік выкарыстоўваў для пазнання душы чалавека, што трапіў у экстрэмальную сітуацыю і знаходзіцца перад балючай неабходнасцю зрабіць у жыцці свой уласны выбар.

Ніжэй падаем два вершы **Дмытра Паўлычкі,** прысвечаныя Васілю Быкаву, у перакладзе **Вячаслава Рагойшы.** Першы з іх быў напісаны дзесяць гадоў назад у Мінску. Другі — нарадзіўся непасрэдна пад уздзеяннем уражанняў ад прэзентацыі выданняў В. Быкава, здзейсненых выдавецтвам «Знання»...

Вячаслаў Рагойша,
Таццяна Кабржыцкая

На магіле Васіля Быкава

На магіле Васіля Быкава
Камень з белаю жылаю,
Быццам бліскавіца застыгла ў ім,
Грымнуўшы з неба.

Я дакрануўся, а яна пячэ,
Гэта не з неба, а скрозь камень
Агонь вялікага беларускага болю цячэ,
З сэрца зямлі, дзе Васіль Быкаў спачывае.

Беларусь, тваё сэрца
Нават пад каменем не памірае,
А ў руку маю б'ецца,
Б'ецца ў маё сэрца.

6.II.2009 г. у Мінску.

* * *

Васіль, дарагі, сумна-тужлівы браце мой,
Сэрца Твайго агонь не згасне ніколі.
Я ўжо сівы, але зноў і зноў выходжу на бой
За Украіну і Беларусь, за нашу і вашу волю.

Кніжкі Твае перачытваю, што жыцьмуць вякі,
Іх Кіеў пасябраваў і з украінскаю моваю.
А ў Еўропу прастуюць новыя Салаўкі,
І што ж нам рабіць з Еўропаю безгаловаю?!

Я ўсё добра помню, і нікога ўжо не баюся,
Думаю пра Цябе, зачытаны ізноў Табою.
Я долю сваёй Украіны і Тваёй Беларусі
Бараніць буду вечна бессмяротнаю любоўю!

Кіеў, 24.V.2019 г.



У Менску ўшанавалі памяць Васіля Быкава

На Усходніх могілках літаратары, грамадскія дзеячы, палітыкі, журналісты, аддалі даніну павагі Васілю Уладзіміравічу Быкаву, якому 19чэрвеня магло б споўніцца 95 год.

Ушанаваць памяць выдатнага беларускага празаіка, мысляра, народнага пісьменніка Беларусі прыйшлі некалькі дзясяткаў творцаў, сяброў і проста неабыякавых грамадзянаў.

Пасля традыцыйнага ўскладання кветак, якое ладзіцца Саюзам беларускіх пісьменнікаў штогод, каля магілы пісьменніка адбыўся кароткі мітынг. Слова сказалі старшыня ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» Барыс Пятровіч, журналіст, дэпутат Вярхоўнага Савета, пісьменнік Сяргей Навумчык, былы рэдактар часопіса «Полымя» паэт Сяргей Законнікаў, загадчык аддзела Музея гісторыі беларускай літаратуры Вольга Гулева, літаратуразнаўца прафесар БДУ Вячаслаў Рагойша, паэт Васіль Жуковіч, паэт Георгій Ліхтаровіч, прыхільнікі творчасці Быкава.

Абвешчана журы Прэміі Ежы Гедройца

Аргкамітэт Прэміі Гедройца абвесціў склад журы новага сезону.

Такім чынам, сябрамі журы Прэміі Гедройца ў 2019 годзе сталі:

- Пятро Васючэнка, пісьменнік, літаратуразнаўца,
- Максім Жбанкоў, культуролаг, крытык, эсэіст,
- Марыя Мартысевіч, паэтка, перакладчыца, арганізатарка культурніцкіх праектаў,
- Анжэла Мельнікава, літаратуразнаўца,
- Жана Капуста, літаратурны крытык, літаратуразнаўца,
- Алесь Пашкевіч, празаік, літаратуразнаўца, першы намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменікаў,
- Ганна Севярынец, празаік, архівіст, літаратуразнаўца, настаўніца.

«Падбіраючы журы, мы зыходзілі з таго, каб кандыдаты (нават калі яны самі літаратары), мелі досвед крытычнай, літаратуразнаўчай, даследчыцкай працы з тэкстамі, а таксама мелі магчымасць прачытаць усе кнігі, заяўленыя на прэмію, за дастаткова кароткі тэрмін. Такі падыход практыкаваўся летась, і думаю, гэта быў паспяховы эксперымент», — адзначыла старшыня Беларускага ПЭН-цэнтра Таццяна Нядбай.

ПРЭМІЯ ГЕДРОЙЦА

Нагадваем, што прыём заявак сёлета працягваўся да 14 чэрвеня ўключна, а цырымонія ўзнагароджання адбудзецца 25 верасня ў прасторы ZALA#2, што ў менскім Палацы мастацтваў.

Прэмія імя Ежы Гедройца ўручаецца з 2012 года за найлепшую кнігу ў жанры мастацкай і дакументальнай прозы і мае статус галоўнай незалежнай літаратурнай узнагароды Беларусі. Папярэднія пераможцы Прэміі: Павал Касцюкевіч, «Зборная РБ па негалоўных відах спорту» (2012), Уладзімір Някляеў, «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без» (2013), Ігар Бабкоў, «Хвілінка: Тры гісторыі» (2014), Віктар Казько, «Час збіраць косці» (2015), Макс Шчур, «Завяршыць гештальт» (2016), Зміцер Бартосік, «Быў у пана верабейка гаварушчы» (2017), Уладзімір Арлоў, «Танцы над горадам» (2018).

Прэс-служба ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў»

Выпуск Школы маладога пісьменніка

У мінскім Літаратурным музеі Максіма Багдановіча прайшла выпускная вечарына Школы маладога пісьменніка, якая працуе пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў.

ШКОЛА МАЛАДОГА ПІСЬМЕННІКА

Падчас імпрэзы адбыліся літаратурныя чытанні выпускнікоў і выпускніц, прысутных павіншаваў старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч і выкладчыцы Школы Ганна Бутырчык, Наталля Паваляева і Людміла Рублеўская. Некалькі добрых слоў сказалі і сёлетнія каардынатары Школы Усевалад Сцебурака і Ціхан Чарнякевіч. Усе выпускнікі атрымалі сертыфікаты пра заканчэнне.

Школа маладога пісьменніка пры ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» працуе з 2012 года як нефармальны адукацыйны праект для дарослых. На практычных занятках з пастаяннымі выкладчыцамі, лекцыях і майстар-класах запрошаных навукоўцаў і аўтараў маладыя, апантаныя літаратурай людзі вучацца чытаць і пісаць прозу і слухаць сябе ды іншых. Заняткі ў Школе маладога пісьменніка пачынаюцца ў кастрычніку і праходзяць у Мінску два разы на месяц па суботах цягам васьмі месяцаў. Фармат: практычныя заняткі з пастаяннымі выкладчыцамі, лекцыі і майстар-класы запрошаных навукоўцаў і аўтараў.

Ад імя Рады і Сакратарыята ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» шчыра віншуем новае пакаленне беларускай прозы з выпускам і паспяховым заканчэннем Школы і зычым не спыняцца на дасягнутым. Чакаем ад вас новых літаратурных твораў і кніг!

Новыя кнігі выдавецтва Koska

У выдавецтве Koska, якое выдае дзіцячую шведскую літаратуру па-беларуску, выйшлі адразу дзве навінкі, дзве кнігі для дзяцей і ўсіх тых, хто цікавіцца незвычайнымі мастацкімі кнігамі — «Птушка ўва мне ляціць, куды захоча» Сары Лундберг і «Мулан і бабуля» Лены Андэрсан у серыі «Каляровы ровар» Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Учэрвені чакаем новую кнігу пра Маму Му і Крумкача — «Мама Му на арэлях».

Кніга Лены Андэрсан пра дзяўчынку Мулан і яе бабулю расказвае нам пра адзін дзень з жыцця бабулі і яе ўнучкі, пра самыя, здавалася б, простыя штодзённыя рэчы, але якія маюць такое вялікае значэнне, пакуль мы маленькія.

Кніга шведскай пісьменніцы і мастачкі Сары Лундберг «Птушка ўва мне ляціць, куды захоча» ў перакладзе Надзі Кандрусевіч, напісаная па матывах жыцця і творчасці шведскай мастачкі Бэрты Хансан, распавядае пра дзяўчынку, якая марыць стаць мастачкай, але дзеля гэтага праходзіць нялёгкі доўгі шлях. Кніга атрымала ў Швецыі ўзнагароду Аўгуста ў галіне дзіцячай літаратуры ў 2017 годзе. Беларускія дзеткі знаёмыя з кнігамі Сары Лундберг, дзякуючы гісторыям пра Віту Белую Крэску і яе сябра Эйвінда.

Паэтка, перакладчыца Юля Цімафеева адзначыла: «Птушка ўва мне ляціць, куды захоча» Сары Лундберг... Я казала, што збіраюся чытаць гэтую кнігу, але насамрэч мне было і крыху боязна. Напэўна, таму, што я адчувала асаблівую блізкасць з яе гераіняй і баялася памыліцца.

Можна паспрабаваць стаць адстароненай і сказаць, што гэта кніга пра шведскую мастачку пачатку XX ст., якая выбірае свой шлях, вырашае ісці за ўласнай марай, такіх гісторый было шмат і г.д. Але для мяне асабіста гэтая адстароненасць не спрацоўвае. Раскрываючы кнігу, заглыбляючыся ў ілюстрацыі і тэкст, я бачыцам бы трапляю ў сваё ўласнае вясковае і літаральна такое ж зялёнае дзяцінства і разам з Бэртай зноў вырашаю, кім я хачу быць, насуперак бацькоўскім чаканням. Мне зразумелыя не толькі яе сумневы і пачуццё віны, але і бунтоўнасць, і настойлівасць, і гарэнне. Як так атрымліваецца, што ў падлеткавым узросце энэргіі ў нас на цэлую атамную станцыю?..

Сара Лундберг зрабіла страшна прыгожую кнігу і тэкстава, і



асабліва візуальна, бо ўсё ж гэта picture book. Скарыстоўваючы розныя тэхнікі, розныя планы, ведучы аповед ад першай асобы, яна дала нам магчымасць адчуць сябе нязграбнай і летуценнай Бэртай, якая носіць у вёдрах ваду, доіць карову, варыць гарохавы суп, але наважваецца і прагне тымі ж рукамі «перастварыць» свет наўкола паводле ўласных уяўленняў: стаць творцай.

Наколькі гэта дзіцячая кніга? На ёй маркіроўка 12+. І, напэўна, насамрэч кніга будзе зразумела хутчэй падлеткам і, канечне, дарослым. Мастачкі, гэта кніга для вас!

У Швецыі «Птушка ўва мне ляціць, куды захоча» была названая найлепшай кнігай-падарункам. Яе і праўда вельмі хочацца дарыць тым, каго любіш і цэніш».

Пытайцеся пра навінкі шведскай літаратуры ў кнігарнях горада!

Чэрвеньскае пасяджэнне Рады СБП

Адбылося чарговае пасяджэнне кіроўнага органу ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў», на якім былі разгледжаны бягучыя пытанні жыцця арганізацыі.

Па прадстаўленні старшыні Прыёмнай Камісіі СБП былі разгледжаны, а пасля таемным галасаваннем ухвалены кандыдатуры на ўступленне ў сябры СБП. Новымі сябрамі арганізацыі сталіся Віктар Варанец, Алена Панкратава (Струвэ), Галіна Самойла (Зяневіч).



Рада СБП прызнала неабходным стварэнне Секцыі мастацкага перакладу ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і прызначыла старшынёю новастворанай секцыі перакладчыцу Надзею Кандрусевіч.

Акрамя таго, падчас пасяджэння была разгледжана праца секцый і таварыстваў пры ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў», а таксама ўручаныя віншавальныя адрасы юбілярам Міколу Яцкову і Аляксею Філатаву.

Бездараж



Ірына ЖАРНАСЕК

— Ці можа быць што горшае ад снегу з дажджом? — маркотна запытаў Андрэй, узіраючыся на дарогу праз лабавое шкло.

Ці то ў самога сябе пытаў, ці то ў іх, Алены з Васільком, якія ад таго моманту, як селі ў машыну на задняе сядзенне, так і не падавалі голасу. Алена на мужава пытанне адно ўздыхнула. А што тут скажаш? Непагадзь.

— Добры гаспадар у такое надвор'е… — зноў прабурчэў Андрэй, і Алена зноў перамоўчала, адно мацней прытуліла Васілька.

Вядома, не для паездак гэткі дзень, а толькі што ж рабіць, калі вось гэтак усё выходзіць? Як толькі ім у дарогу, так і ўсчалася непагадзь. Мінулы раз выпраўляліся ў гэтую ж дарогу — машына сапсавалася. Адно і радасці было, што недалёка ад Глыбокага ад'ехалі. А сёння во машына нібы спраўная, дык спачатку дождж залівяў шыбы, а цяпер яны ўперамежку са снегам шчыруюць. І як на тое — гэтыя віскатлівыя «дворнікі» па шкле прарэзліва так, са свістам скрыгочуць… Васілёк задзёр галаву і, звёўшы да пераносся бровы, знізу ўверх нейк надта пільна паглядзеў на Алену.

— Што, мой харошы? — прытуліла яна сына. — Што, маё сонейка? Вось заедзем з табой, мая ластавачка, да доктара, а доктар нам і дапаможа. І будзем мы з Васільком здаровенькія!

— Каб жа дапамог той… гм… доктар, — буркнуў пад нос Андрэй, і ў ягоным голасе Алена не пачула той надзеі, якая так патрэбная была цяпер. Яна нізка схілілася да сына, прыціснула ягоную галоўку да вуснаў і ціха, але ўпарта, больш сама сабе, чым камусьці, прашаптала:

— Абавязкова дапаможа, абавязкова.

Андрэй змоўчаў. Але па тым, як рэзка таргануліся ягоныя плечы, Алена адчула мужаву нязгоду. Нязгоду і ўпартасць. Яны, мужчыны, хіба што, усе такія — упартыя, з жанкамі нязгодныя. Ды калі б гэта тычылася яе самой, ці ж бы Алена настойвала любым коштам? Але гэта патрэбна Васільку! А дзеля яго Алена гатовая хоць на край свету, немаведама ў якую бездараж — ці то на машыне, ці то пешкі… Толькі б знайсці які паратунак. Дык во і кідаюцца яны па свеце — шукаюць таго паратунку. А хто ж, калі не яны?! Зноў прытуліла Васількову галоўку да сасмаглых вуснаў, шапнула:

— Усё, сынку, для цябе, усё для цябе.

На пад'ездзе да Лепеля неба крыху праяснела — хмары нібы рассунуліся і слабыя промні святла нібы пакрысе пачалі прабівацца на зямлю. Мінаючы возера, Алена загледзелася на ягоную шэрую воглую роўнядзь.

— Улетку тут прыгожа, — прамовіла мройліва.

— Улетку… — паныла азваўся Андрэй. — Вось улетку і рабілі б гэткія вандроўкі.

Нічога не адказала, толькі мацней прыціснула да сябе Васілька. Хіба ж магчыма чакаць таго лета ды бязрадна глядзець на сынаву нямогласць? На гэтую нязносную ціхасць — быццам ён не трохгадовы хлопчык, а старэнькі дзядулька? Яна нават не ведала, як назваць тое, што адбываецца з яе сынам. Дакладней, што не адбываецца. Бо для яе, здаецца, найбольшай радасцю было б, калі б Васілёк пачаў дурэць, сваволіць, нават калі б ён капрызіў, чагосьці патрабаваў. Але гэткая ціхасць?!. Невыносна! Як жа будзеш тут чакаць? Добра яшчэ, што спагадныя людзі падказалі адрас бабкі, якая жыве недзе тут, за Лепелем. Яна, кажуць, вельмі шмат каму дапамагла. А калі дапамагла шмат каму, то дапаможа і іхняму Васільку! Абавязкова дапаможа.

У яе думкі ўварваўся прарэзлівы тэлефонны званок. Колькі казала, каб Андрэй змяніў мелодыю свайго тэлефона, каб не гэтак нахабна ён гарлаў — не слухае. Упарты. Ох, які ўпарты!

— Алё! Алё! — крычаў Андрэй у тэлефон, нарэшце яго пачулі, бо ён патлумачыў камусьці: — За рулём я! У дарозе, кажу! Ажно за Лепелем ужо, ага… Дык а скажы ты гэта маёй жонцы, яна ж калі што ўздумае… Ага… Сына везем, ага! Падказаў ёй нехта новы адрас — дык і каламажымся. Алена? Побач. Чуе, а як жа! А няхай слухае, — засмяяўся, — упартая гэткая!

Алена таксама ціха засмяялася: не, яе Андрэй нязлосны, хоць і без вялікай ахвоты, але ж паслухаўся во, узяў адгул ды едзе шукаць для Васілька паратунку. Не, добры ў яе муж, няма чаго Богу грашыць, добры.

— Алё! Дзе ты там?.. — крычаў зноў Андрэй. — Сувязь тут, каб на яе… ды знікае, кажу… Калі вернемся? А хто ж яго? Як вылечымся, — чмыхнуў, і кпіна ў ягоным голасе зусім не спадабалася Алене. — Увечары можа вернемся, — гукнуў Андрэй. — Га? Што? Бліжэй? Тых, што бліжэй, яны ўжо ўсіх аб'ехалі, цяпер во за далёкіх узяліся. Ну а раптам? Хто ж тут што ведае? — Андрэеў голас памякчэў. — Усё ж хочацца спадзявацца… Што? На Бога? Ну дык, як кажуць, на Бога спадзявайся, але ж і сам варушыся. Што-што? А-а-а… Дык яно гэтак і ёсць, калі падумаць: Богу — свечка, а чорту — агарак. Гэтак яно во і выходзіць. Ладна, у мяне паваротка тут. Паваротка, кажу, крутая. Будзь здаровы!

На павароце машыну раптам рэзка крутнула, і яна ў адно імгненне апынулася на стрэчнай дарожнай паласе. Алену з Васільком кінула так, што яна балюча ўдарылася скронёй аб дзверцы.

— А-ах! Куды цябе!.. Халер-ра… — Андрэй рэзка вывернуў руль, іх з Васільком зноў кінула, цяпер ужо яны паляцелі на Васількоў бок. Алена захінула сабой сына, ратуючы яго ад удару. Нарэшце Андрэй так-сяк вывеў машыну на правы бок дарогі, выцер узмакрэлы лоб, азірнуўся:

— Як вы там? Жывыя?

Алена адно кіўнула, не могучы выціснуць з сябе ні слова ад сполаху.

— Ну а ты, герой, як? — гукнуў Андрэй да сына і сам жа адказаў: — Адзін ты не спужаўся… Табе ўсё хоць бы што!

Ад шашы да хаты, што тулілася да шэрага хмызняку і над якой пахмурна навісала старая разлапістая яліна, давялося ісці пешкі — гэткая гразкая была дарога да той хаты. Ды й не дарога нібы, а дзве брудныя каляіны, якія зрабіў, мабыць, трактар. Андрэй нёс Васілька, выбіраў, куды на цвярдзейшае ставіць ногі. А гэтага цвярдзейшага было так мала, што Андрэевы ногі, мабыць, ужо прамоклі. Алена ж хоць у ботах, а Андрэй у чаравіках… Але ж не скардзіцца во. Калі ж яна скончыцца, гэтая дарога?

Андрэй раптам спыніўся і павярнуўся да Алены:

— Назад як пойдзем? Шарэць хутка пачне. Ні ліхтарыка з сабой, ні… Гэткая бездараж!

— Неяк дойдзем, — ціха прамовіла Алена, папраўляючы на Васільку чырвоную, з белым усмешлівым зайцам, шапку, што з'ехала яму набакір.

І яны зноў паволі мясілі рудую, слізкую гліну — набліжаліся да некалі пафарбаванай у жоўты колер хаты, якая цяпер, аблезлая ды мокрая, была больш падобная да гэтай гразкай дарогі. Ім напярэймы выбег і забрахаў чорны калматы сабака. Яны прыпыніліся, чакаючы, калі на ягоны брэх хто выйдзе з хаты. Ды ніхто не з'яўляўся, і Андрэй пачаў сам угаворваць сабаку:

— А гэткі ж ты ўжо асэсар! Не злуйся, мы — добрыя людзі.

Сабака аціх, але як толькі добрыя людзі крануліся ісці, зноўку заліўся грозным брэхам. Нарэшце дзверы ганку расчыніліся, і хрыплы, прастуджаны голас гукнуў:

— Рэкс! Чаго цябе там забірае? Марш у будку!

Сабака яшчэ павурчэў, але ўсё ж пацёгся кудысьці за вугал, дзе, мабыць, была тая будка.

— Добры дзень, — павітаўся Андрэй.

Кабета ў шэрай хусце, рудой старасвецкай плюшаўцы, падпяразанай мужчынскім рэменем, адно махнула рукой і, прыгнуўшыся, пасунулася ў хату. Андрэй зірнуў на Алену. Тая таўханула яго ўбок:

— Ідзі ўжо.

Пайшлі. На парозе іх сустрэла пытанне:

— Чаго пазнюрамі ездзіце? Кажу ж, па захадзе сонца я не прымаю.

Андрэй моўчкі паставіў Васілька на падлогу, Алена пачала расшпіляць на ім палітончык. У прыцемку хаты і сапраўды выглядала ўжо на вечар.

— Дык а да захаду яшчэ цэлая гадзіна. Цяпер толькі тры. Якраз гадзіна міласэрнасці! — апраўдвалася Алена. — Здалёк мы, ажно з-за Глыбокага, ды і дарога во гэткая нялёгкая.

Старая нічога не адказала, адно захінулася за посцілку пры печы і там закашлялася. Чутно было, як яна піла штосьці, бразгала посудам, плёхала вадой ды зноў доўга кашляла.

— Холадна ў вас, — паспачувала Алена, азіраючыся, — ажно пáра ідзе клубамі. Можа, печку затапіць?

— Я сцюжы не баюся, — адказала старая, — гэта вы там у сваіх гарадах усяго баіцёся, а мы тут… Ні сцюжы, ні гарачыні…

Кабета не сказала, хто гэтыя «мы». Апроч яе нікога ў хаце не чутно было. Алена перацепнула плячыма, азірнулася на Андрэя, але той адвёў позірк убок. Увесь яго выгляд нібы казаў: я тут збоку прыпёку, а таму й не цікава мне, каму тут холадна, а каму горача.

Кабета прынесла старую вялізную кнігу, разгарнула яе на стале пры вакне ды павярнулася да Алены:

— Што, малец твой хворы?

— Ага ж, хворы, — кіўнула Алена. — Такі ён во ціхі, маўклівы…

— Ну гэдак… — перапыніла яе старая і схілілася над кнігай.

Алена ўздыхнула:

— Можа, уключыць святло?

У адказ старая зноў закашлялася, выцерла даланёй рот, шмарганула рукой па плюшаўцы, потым выцягнула з кішэні анучку і доўга смаркалася. Алена прысела да Васілька, які так і стаяў на падлозе, безуважна да ўсяго, што адбывалася навокал. Абняла яго, прытуліла да сябе. Нарэшце старая суцішылася і вымавіла праз сілу:

— Пеўня твой малец спужаўся.

Алена ўскінула галаву:

— Якога пеўня? У нас няма курэй.

— А я адкуль ведаю, якога? — незадаволена прахрыпела старая. — Ці я пасвіла твайго дзіцёнка? Сама не ўгледзела, а той певень і напужаў мальца.

Андрэй нарэшце не вытрываў:

— Ды ён ад нараджэння гэткі! Пры чым нейкі певень?

Старая закерхалася, у грудзях у яе штосьці клекатала ды віравала, нібы ў таго бусла, калі ён схопіць вялізную жабу ці вужа, а потым ускідвае галаву — не можа пракаўтнуць. Змаглася. Выцерла твар анучкай і зноў схілілася да кніжкі. Алена павяла позіркам па сцяне.

— Не шукай, што ўключыць, — апярэдзіла яе старая, — абрэзалі мне аглаеды электрыку. Да захаду сонца прыязджаць трэба! — і зноў сагнулася над кнігай: — Пеўня зарэж…

— Лямпы таксама не маеце? — папытала Алена. — Ні свечкі? А-а… чаму вы свечку не паліце, калі моліцеся?

— А хто тут моліцца? — чмыхнуў Андрэй.

Старая выпрасталася — спадылба зірнула на Алену, потым на Андрэя. Алене здалося, што ім скажуць зараз штосьці страшнае, нядобрае, і яна ўся сціснулася, гатовая абараняцца. Што яна там вычытала ў сваёй кнізе? Але старая адно пажавала вуснамі і зноў успёрлася на стол — навісла над кнігай:

— Пеўня зарэж, — загадала тонам, які не збіраўся цярпець пярэчанняў, — не маеш свайго — зарэж суседчынага, ці на базары купі. Але каб у пер'і быў. Каб увесь быў у пер'і! Сама рэж яго — нікога не прасі. Чуеш? Аскубеш і будзеш кýрыць пер'ем малога. Да захаду сонца рабі гэта. А вантробы ўсе збяры…

Цяпер ужо закашляўся Андрэй. Алена азірнулася на яго, потым павярнулася да старой. Яна быццам нема пыталася штосьці то ў мужа, то ў гэтай дзіўнаватай жанчыны.

— …вантробы збяры… — вяла сваё старая, — высушы іх і змялі на муку…

— Алена, пайшлі! — гукнуў Андрэй ды так гучна, што яна ажно злякнулася. Дзіўна, але ёй і самой ужо хацелася як найхутчэй пайсці адсюль. Выратаваў Васілёк: ён пераступіў з нагі на нагу і падаў Алене руку. Яна неяк разгублена, нясмела ўзяла яе, і Васілёк першы патупаў да дзвярэй — павёў за сабой маці.

— Куды? — керханула старая. — Вады яшчэ во загавару — парашок без вады не памагаіць, — зрабіла націск на «іць», — адзін парашок не па-ма-гаіць! Ды на вакно вунь, каторае на ўсход, грошы, бацька, пакладзі. Не на гэтае, а на тое, што на ўсход!

Андрэй палез у кішэню.

«Матка Боска па полі ішла, па полі ішла, траву рвала, траву рвала, за плячо кідала… За правым плячом зеленяла пшаніца, за левым плячом журчэла крыніца… — голас старой сцішыўся, і цяпер ужо чуліся толькі асобныя словы: — …пшаніцу збяру… у роў… у глухі… хмызам… попелам…».

— Усё! Досыць! — Андрэй кінуў скамечаную паперчыну на вакно і падхапіў Васілька на рукі: — Пайшлі, сын!

Алена не пярэчыла.

— Забярыце ж ваду! — гугніла старая наўздагон ім. — Бутэлькі сваёй нат не ўзялі, багацеі гэткія! А ехалі па ваду! Вунь за які свет ехалі!

Андрэй ад парога павярнуўся і ўжо не сказаў, а выразна загадаў:

— Алена! Не смей нічога адгэтуль браць: ні вады, ні пеўня, ні ягонага пер'я, ні яшчэ якой трасцы! Не смей!

І выйшаў за дзверы. Алена дагнала яго:

— Іду ж я ўжо, іду-у…

Да машыны прабіваліся моўчкі. Андрэй ступаў шырока і зусім не глядзеў пад ногі, не звяртаў увагі на тое, як чмякала ды адскоквала ад ягоных чаравікаў гразь. Ды і што можна ўбачыць, калі змрок спавіў ужо й дарогу? Нарэшце выйшлі. Паставіў Васілька на зямлю, сам палез у машыну — пачаў праграваць яе. Алена тым часам спусціла Васільку штонікі, прыгаворвала:

— Пасікай во… Палягчэе…

— Палягчэе, — бурчэў Андрэй. — Каб той певень ды… бацькам гэткім!.. Каб паразумнелі! Чапляемся да хлопца, як дурні да плоту! Ну во гэткі ён, гэткі — не любіць зубашчэрыцца! Чаму ўсе павінны рагатаць? Чаму ўсім трэба быць аднолькавымі?

Алена зашпіліла Васільку штонікі, азірнулася ў той бок, адкуль яны толькі што прыйшлі, але хаты ўжо не ўбачыла — змрок праглынуў і хату, і хмызы, і высозную яліну. Быццам і не было нічога. Падхапіла Васілька на рукі, пасадзіла ў машыну, сама села побач.

Машына кранулася з месца, выхопліваючы сваім жоўтым святлом дарогу з цемры, і дарога спачатку паволі, а потым усё шпарчэй і шпарчэй пабегла ім насустрач.

Нейкі час ехалі моўчкі, потым Алена ўздыхнула:

— Андрэй… Ну, прабач ты мне…

Андрэй маўчаў.

— Так і будзеш дзьмуцца ўсю дарогу?

Муж і на гэта нічога не адказаў, ды Алена чамусьці падумала, што ён ужо, мабыць, адыходзіць, ужо менш злуецца на яе, бо ён жа ўсё разумее…

— Ведаеш, — азірнуўся і перапыніў жончыны думкі Андрэй, — гэта мы ў яго, — хітнуў галавой на сына, — у Васілька мусім прасіць прабачэння за такія штукарствы! І асабліва за гэтую смярдзючую бабу з яе неаскубаным пеўнем!

Алена ўсхліпнула і моўчкі абняла сына.



Фота з выставы tut.by

Відзежы



Васіль ДЭБІШ

***

Вока мутнае д'ябла ў акне:
Ён цяпер на зямлі валадарыць.
Калатнеча і стогны. Мяне
Акружаюць, паўсюдна, пачвары.

Пруцца ў дзверы — адмычку знайшлі.
Чую тухлы іх, жудасны подых.
Я застаўся адзін на зямлі
З усяго чалавечага роду.

І змагацца няма болей сіл.
Ад натугі слабеюць калені,
Мерцвякі паўставалі з магіл —
У бляклым водблiску поўні мігценне.

Чую ветру шалёнага гул.
Твар нямее, што сталася з тварам?
Я крычу, да люстэрка бягу.
Гэта ж я!?. Звонку лезуць пачвары…

***

Цішыня. Адчуванне бяды.
Думны месяц схіліўся над борам.
На мае і чужыя сляды
Ападаюць каменныя зоры.

Сціх зусім, паяднаны з бядой,
Віск сірэнаў у горадзе тлумным.
І стаяць у дзвярах чарадой
Беспрасветныя, цяжкія думы.

Горад зданяў. Пакутны мой сон.
Незаўважна вякі пралятаюць.
І не вырвацца з шэрасці дзён.
Спяць, ядуць — і ніхто не ўмірае.

***

Спёка, па ёй пілігрым у знямозе
Цень валачэ па бязлюднай дарозе.
Блытаны след яго, хісткія крокі —
Цягнецца ў Свет чалавек адзінокі.
Месяц на небе пранізліваззяе.
Ціша. Я чую, як нехта рыдае.
Ці то сава, ці душа?.. У паняверцы
Точыць чарвяк мне збалелае сэрца.

***

Мы сышліся — сцяна на сцяну,
Каб нялітасна бітва ўскіпела.
Кожны сотні такіх прыцягнуў,
Як і сам: і гарачых і смелых.

З поўняй сонца ўзышло на мяжы
І крывёю цячэ пакрыёма.
Усё злілося … між намі ляжыць
Чорнай кропкаю Час нерухомы.

***

Прыхадні з другога вымярэння
Дзе ні ступіш — снаўдаюцца ценем,
Раздаюць загады, як нам жыць,
Што спяваць, якім багам служыць,

Па якой, падказваюць, дарозе
Крочыць нам, у бок які, куды…
Сярод іх жывём, нібы ў гіпнозе.
Твары іх пад маскамі заўжды.

Калі ж дакранешся ненарокам —
Засычыць змяёй, ударыць токам
Ці заенчыць, загалосіць нема.

Тут глядзі, мой братка, пільным вокам,
Не праспі свой лёс, яны не дрэмлюць,
Расстаўляюць пасікі. Тут сістэма…

***

Змяркаецца. Туман. Нядобры знак.
За мною нехта йдзе, падобны так
На даўняга мяне, на маладога?..
Таропкі крок, нястомленыя ногі.
Бетонны слуп. Аб'явы на рагу.
Напружваю свой слых я і бягу,
І задыхаюся, сіл болей не стае.
Ды прыспяшае ён, не адстае…
Крычу: «Пакінь мяне!» — прашу, малю.
Мне чуецца ўслед Юдава: «Люблю!»

***

Жахлівы сон раптоўна разбудзіў —
Прысніліся мне не чужыя людзі,
А родныя, якіх я так любіў,
Сярод якіх не бачыў хціўых суддзяў,

Балюча білі кулакамі ў грудзі.
Крычалі, што не так, як трэба, жыў,
Рабіў не тое, не таму служыў,
Праз гэта суд бязлітасны іх будзе.

І, абступіўшы хіжа злева-справа,
На крыж панеслі, каб дзеля забавы
Укрыжаваць….І гуў натоўп наўзбоч.

Відовішчаў прасіў, не волі-хлеба.
Маліў ратунку — не пачула неба.
Глухая навакол стаяла ноч.

***

Вечар адліжны, глухі, безаблічны.
Вецер халодны за спінай скавыча.
І на вярсту ні прытулку, ні схоўні.
Блякне на небе аскепачак поўні.
Сцелецца прымраку сцень пакрыёма.
Змораны, крочу да роднага дома.
Золь пракаветная шчыміць мне вочы, —
Ці я дарогу знайду, ці дакрочу?..

***

І людзі развучыліся любіць…
Пагасла сонца, зніклі птушкі, рыбы,
Не стала зораў, пах садовы знік.
Сусвет завалакло гаркавым дымам,
Грамы замоўклі ў вечнай цішыні.
Пакрылася зямля раптоўна пылам,
І чуліся паўсюдна стогны: «Піць!»
Зрабіўся шар зямны тады магілай,
Як людзі развучыліся любіць.

Сутарга часу

Ноч абрынулася на мяне
зорным дажджом.
Узіраюся ў яе бязмежжа:
яно ляціць насустрач мне —
вокамгненна.
Круцяцца зоркі,
бы колы перакуленай тачкі,
згасаюць у непаразуменні часу.
Небакрай усё больш святлее,
усё хутчэй.
Выспелы, зацвітае дзень
вішняю белай.
Бачу: цені лістамі павіслі.
Чую, як павольны чарвяк
падгрызае дрэва карэнне…

Напоўніцу

Любіць! Хапае колькі сілы.
Хвілінай кожнай даражыць.
Пакуль пульсуе кроў у жылах,
Ісці праз морак, золь, дажджы.

Праз непагадзь і завіруху.
Нясці дабро, нясці цяпло.
Тварыць! Хапае колькі духу.
І, цяжка як бы ні было,

Не даць сабе зламацца, бачыць
Святло праз полагі імжы.
Да праўды рвацца, а інакш…
Каб толькі тлець — ці варта жыць?!

Выбар

Вакол разлад і зло да долу гне.
І ты — святла прамень у свеце гэтым —
Рукой цнатлівай ліст даслала мне:
«Як любіш волю, то — ідзі да мэты.

Дзеля людзей, не думай пра мяне!..»
Я з дому выйшаў — сумятня і крыкі.
І кожны пхнецца ўверх і іншых пхне.
Падумаў я: «Іх, Цэзараў, без ліку!

Зямля вакол — Гамора і Садом!
Не пасяліць мне праўды ў свеце гэтым.
Ды і ці варта? Большым пачуццём —
Тваім каханнем светлым я сагрэты.

Дух дзёрзкі з ім не параўнаю свой.
Што слава? — склеп халодны,
мармуровы!..
Перад тваёй пяшчотнаю рукой
Укленчваю — ты мой вянок цярновы».

Склеп

Як быў малы, я так баяўся склепа,
Што аж дрыжаў, калі туды ішоў.
Сырую цемру ненавідзеў слепа
І прывідную велічнасць муроў.

Быў склеп маўклівым і заўжды панурым
І чорным, нібы хворага нутро.
Там пацукі хаваліся пад мурам,
Рудыя, нават бурыя, як кроў,

Поўсць дыбам, ненажэрныя ўтробы.
Яны гаспадарамі тут былі.
Баяўся як прыступак, як хваробы,
Што ўніз, у бездань цемрадзі вялі.

Куды ні глянь, паўсюль хады і норы.
І зыркаў злосна тлустай жабай змрок.
На слоікі гуркоў і памідораў
Пах гнілі са збуцвелых бэлек цёк.

Затрымлівацца не было ахвоты.
Кастрыцай пахла, бульбаю гнілой.
Пішчалі, помню, пацукі страхотна,
Бы паквітацца прагнулі са мной.

Затым яны з заплеснявелых сратаў
Паўзлі наверх і неслі страх з сабой.
І я стаяў, бы ў чымсьці вінаваты…
…………………………………
Ты нібы склеп, гаротны краю мой.

Воўк

Мне радзяць: «Трэба жыць,
браток, інакш.
Прагнуцца ўмець, а калі б'юць —
маўчаць!»
Я — воўк! І маю нораў не сабачы.
Не ем я з рук, — іх не прывык
лізаць.

Я — воўк. Няхай жыву ў загонах,
Ды больш за ўсё я вольніцу люблю.
Пабораў непамысных, гвалту, згону
І здзеку, што гняце так, не цярплю.

Ва ўсіх, мне кажуць, бедах вінаваты.
Я — «пятая калона», прызнаю.
Я ненавіджу вышканых катаў,
І тых, хто гнобіць спадчыну сваю.

Жыць невыносна.
Горла енкам сцята.
Дыктату — ганьба!
Узведзены курок…
Кроў на сумленні.
Хто падлічыць страты?..
І шэрыя шарэнгі засцяць зрок.

Да гоняў родных я бягу праз поле,
Начнымі сцежкамі, праз хмызнякі.
Пакорнай кудлай мне не стаць ніколі.
Я — воўк. І ўсе сябры мае — ваўкі.

***

У кавярні начной адшукаў я,
нарэшце, прытулак.
Тут, у прыцемку шэрым,
схаваю самоту сваю,
Дзе іграе скрыпач непрымушана
гэтак і чула.
І мулаткі дзвёлыя ў шклянку
бальзаму нальюць.

Пасвятлее душа… Буду слухаць я
час і прастору,
Што мелодыяй дзіўнай цячэ
і піцво смакаваць.
Не хачу, не вярнуся ў наш ложак
астылы, ва «ўчора»
І да раніцы буду па Брэсту
начному гуляць.

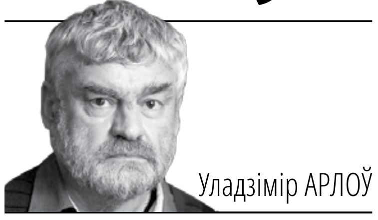
Я забуду пра боль —
растваруся ў нябеснай сінечы
І як верш нікудышні,
нанова ўсё перапішу…
Белай птушкаю ранак узляціць
на шырокія плечы,
Зазвініць, запяе.
І дождж цёплы амые душу

?...

Жывым пытальнікам чарвяк
Паўзе па вымаклай дарозе.
Праз дождж і холад, у знямозе,
Упарта і адчайна так,
Не ў сілах выбрацца ніяк
З бясконцай гразі. Бы ў гіпнозе ,
Ад болю курчыцца, бядак…

Хто на зямлі я: князь? чарвяк?

Паўстанне 1831 года



Уладзімір АРЛОЎ

Як тлее пад попелам гарачае вуголле, так у душах ліцьвінаў-беларусаў ніколі не патухала нянавісць да царскіх прыгнятальнікаў.

Змаганне за свабоду не спынялася. Вальналюбны дух паўстанцаў Тадэвуша Касцюшкі і Якуба Ясінскага быў жывы. Нягледзячы на жорсткі пераслед, працягвалі дзейнічаць шматлікія таемныя таварыствы. Яны рыхтаваліся да збройнай барацьбы з каланізатарамі. Патрыёты натхняліся і падзеямі ў Еўропе. Улетку 1830 года адбылася рэвалюцыя ў Францыі. У той самы час пачаліся рэвалюцыйныя выступы ў Бельгіі, якія прывялі да вызвалення ад галандскіх войскаў і абвяшчэння незалежнасці краіны. Нашы продкі таксама хацелі самі быць гаспадарамі на сваёй зямлі.

Край узняўся за волю

Вызвольнае паўстанне на землях былой Рэчы Паспалітай распачалося напрыканцы лістапада 1830 года ў Польшчы. У гэты час расейскі цар Мікалай I абвясціў мабілізацыю, каб пасланць падуладных яму палякаў на задушэнне рэвалюцыі ў Францыі. У адказ нашы суседзі ўзяліся за зброю і ўжо назаўтра пасля першых стрэлаў па царскіх салдатах авалодалі Варшавай.

У беларускіх губернях расейскі ўрад абвясціў ваеннае становішча. Тут павялічылі колькасць войскаў, сачылі за ўсімі «падазронымі асобамі», шмат каго высылалі ўглыб Расеі. Паўсюль звальнялі з працы службоўцаў неправаслаўнай веры. Але гэта толькі дадавала змагарам рашучасці.

Увесну 1831 года Літва-Беларусь паўстала.

Найбольш чыннае змаганне разгарнулася на Віленшчыне, а пазней у ваколіцах Белавежскай пушчы.У Ашмянскім, Браслаўскім, Дзісенскім і Вілейскім паветах у паўстанні ўзялі ўдзел дзесяць тысяч ваяроў. А ўсяго на землях колішняга Вялікага Княства са зброяй у руках выступілі супроць расейцаў блізу 35 тысяч патрыётаў. Паўстанцкімі аддзеламі часта камандавалі былыя паплечнікі Касцюшкі і тыя, хто ваяваў пад сцягамі Напалеона.

Змагары-ліцьвіны заклікалі расейскіх дэмакратаў разам ваяваць з царызмам «за нашу і вашу свабоду», але тыя адказалі маўчаннем. Аляксандр Пушкін, якога ў Расеі часта называюць «певцом свободы», пісаў у лісце да свайго сябра паэта Пятра Вяземскага, што «паўстанне трэба задушыць, і нашая (гэта значыць, расейскіх карных войскаў) марудлівасць пакутлівая». У сапраўднасці як Пушкін, так і Лермантаў ды іншыя славутыя літаратары Расеі падтрымлівалі царскую палітыку паняволення суседніх народаў.

Ашмянская разня

Вялікі аддзел з 2500 паўстанцаў заняў Ашмяны. На чале змагароў сталі колішнія ўдзельнікі напалеонаўскіх паходаў Парфір Важынскі і Караль Пшаздзецкі. Яны падзялілі падначаленых на роты ды эскадроны і распачалі паскоранае вайсковае навучанне.

На ашмянскіх ваяроў за свабоду царскія ўлады накіравалі 5 тысяч пяхоты, тры сотні казакоў і чатыры гарматы. Сілы былі няроўныя, і паўстанцы адступілі ў навакольныя лясы. Але некалькі сотняў нашых кавалерыстаў, пешых жаўнераў і сялян-касінераў, якія прыкрывалі адыход асноўных сілаў, засталіся ў Ашмянах і ўступілі ў бой з карнікамі. Расейцы пачалі разбураць горад агнём артылерыі, а затым уварваліся на вуліцы.

Ацалелыя відавочцы тых падзей пакінулі апісанні жудаснай разні. Царскія карнікі зарэзалі некалькіх ксяндзоў, уварваліся ў дамініканскі касцёл і перабілі жанчын і дзяцей, якія шукалі там паратунку. Расейцы рабавалі ды падпальвалі крамы і дамы мірных жыхароў, бязлітасна распраўляліся з гаспадарамі. Замкнёныя дзверы камяніц высаджвалі гарматнымі стрэламі. Казакі гойсалі па горадзе, страляючы па безабаронных людзях. Шаблямі секлі і старых, і малых. Тых, каму пашчасціла выжыць, «пераможцы» з дзікім рогатам да паўсмерці збівалі, голячы ахвярам галовы.

У той страшны дзень загінулі блізу 500 ашмянцаў — палова ўсяго гарадскога насельніцтва.

Даведаўшыся пра ашмянскую разню, цар Мікалай I задаволена сказаў: «Добры ўрок далі бунтаўнікам. Справы ў Літве выпраўляюцца».

Змагарныя дарогі

Цар кінуў на паўстанцаў у некалькі разоў большую, добра ўзброеную і вымуштраваную армію, але патушыць полымя барацьбы не ўдавалася.

Трохтысячны аддзел з сялянаў і шляхты вызваліў ад расейцаў і некалькі дзён утрымліваў горад Дзісну. Карнікі перамаглі змагароў на Меншчыне, але паўстанне разгаралася на Гарадзеншчыне. Расейцаў разбілі ў Белавежскай пушчы.

Вільня апынулася ў паўстанцкай блакадзе, але вызваліць горад не ўдалося. Нацыянальны ўрад у Варшаве накіраваў на дапамогу ліцьвінам моцныя аддзелы генералаў Хлапоўскага і Гелгуда. У чэрвені на Панарскіх гарах пад Вільняй злучаныя сілы паўстанцаў сустрэліся з 25-тысячным расейскім войскам. Бітва доўжылася восем гадзін. У бітве за Вільню ў шэрагах паўстанцаў вызначыліся гераізмам адзінаццаць жанчын.

Чатыры тысячы змагароў пад камандаваннем генерала Дэмбінскага здолелі пасля Панарскай бітвы адарвацца ад ворага і рушылі на захад. Яны ішлі праз Жодзішкі, Смаргонь, Дзятлава, Дзярэчын, Зэльву, Поразава. Паўсюль да паўстанцаў далучаліся новыя патрыёты. Гэты паход выклікаў уздым паўстання ў Наваградскім і Слонімскім паветах. Там змаганне ўзначаліў шляхціч Язэп Кашыч, які калісьці ваяваў у Вялікай арміі Напалеона.

Аддзел Кашыча хутка вырас да тысячы ваяроў. Яны вызвалілі мястэчка Беліцу, а ў Наваградку раззброілі расейскую варту і выпусцілі з астрога арыштаваных баявых пабрацімаў. Іскры паўстання перакінуліся і на поўдзень — у Рэчыцкі, Мазырскі і Пінскі паветы, аднак і там змагары не маглі доўга вытрымаць націск пераважных сілаў царскіх карнікаў. Аслабляла паўстанцаў і тое, што яны не мелі адзінага правадыра.

У жніўні згаслі апошнія агмені змагання.

Расправа каланізатараў

На ўсходніх землях былога Вялікага Княства Літоўскага было скасаванае дзеянне Статута 1588 года, паводле якога нашы продкі жылі і пасля трох падзелаў Рэчы Паспалітай. Былі ўведзеныя чужыя, яшчэ нападобныя фэадальныя расейскія законы. Праз некалькі гадоў, у 1840-м, тое самае адбылося і ў Менскай, Гарадзенскай і Віленскай губернях. Беларусь хацелі ператварыць ва ўскраіну Расеі з расейскай мовай, расейскім праваслаўем і бяспамятным насельніцтвам, якое забылася б пра былую незалежную дзяржаву і сваю слаўную еўрапейскую гісторыю.

У 1832 годзе верны царскі служка тагачасны гарадзенскі губернатар Міхаіл Мураўёў, звяртаючыся да беларускай шляхты, папярэджваў: «Забудьте свои мечтания и помните, что если вы не станете по своим мыслям и чувствам русскими, вы будете здесь иностранцами и должны тогда покинуть этот край».

Выбар Міхала Валовіча

Вызвольнае паўстанне 1831 года і гераізм яго ўдзельнікаў, што не пабаяліся кінуць выклік велізарнай і яшчэ магутнай царскай імперыі, пакінулі ў нашай гісторыі шмат яскравых старонак і выдатных імёнаў. Але Міхал Валовіч вылучаецца сярод герояў таго часу...

Бацька Казімір

Прадстаўнікі знакамітага шляхецкага роду Валовічаў займалі ў дзяржаве высокія пасады старастаў, ваяводаў, маршалкаў. За часамі Астафея Валовіча, канцлера Вялікага Княства Літоўскага, быў падрыхтаваны славуты Статут 1588 года, які пасля Люблінскай вуніі з Польшчай замацаваў дзяржаўную незалежнасць Княства. Ва ўсе часы Валовічы кіраваліся старадаўнім дэвізам ліцьвінскай шляхты: «Славу — Айчыне, гонар — нікому!».

Прыкладам продкаў-патрыётаў заўсёды натхняўся слонімскі падкаморы Казімір Валовіч. Ён узначальваў павятовы падкаморскі суд, які разглядаў справы землеўладання. Калі прыйшлі царскія каланізатары, падкаморыі мусілі замацоўваць нашыя спаконвечныя землі за новымі гаспадарамі — расейскімі памешчыкамі. А тыя павінны былі стаць апірышчам царскай улады ў заняволеным краі...

Валовіч вызначаўся адукаванасцю і часта падарожнічаў па замежных краінах. У сваіх уладаннях на Слонімшчыне ён уводзіў новыя формы гаспадарання. Казімір стаў перакананым прыхільнікам скасавання прыгоннага права і пачаў адпускаць сялянаў на волю. Гэта напалохала памешчыкаў-суседзяў, якія баяліся, што іхнія сяляне таксама запатрабуюць свабоды.

«Каго Бог злучыў, і смерць не ралучыць»

Міхал нарадзіўся 18 чэрвеня1806 года ў маёнтку Парэчча. У драўляным палацы на беразе ракі Шчара была добрая бібліятэка і галерэя з партрэтамі славутых продкаў.

Працяг на стар. 12 (6) »



Паўстанне

« Заканчэнне.
Пачатак на стар. 11 (5)

Казімір Валовіч з малых гадоў выхоўваў у сына цікавасць да гісторыі Літвы-Беларусі і цвёрдую веру ў аднаўленне страчанай дзяржаўнасці. На прагулянках па прыгожым ліпавым парку, на недалёкай ад палаца маляўнічай прыстані або ў сваім кабінеце ў непагадзь — паўсюль Валовіч-старэйшы, бавячы час з сынам, заводзіў гаворку пра даўніх уладароў Вялікага Княства, пра перамогі нашых рыцараў пад Грунвальдам, Воршай і Кірхгольмам, пра страчаныя пасля прыходу чужынцаў шляхецкія вольнасці.

Казімір Валовіч вырашыў даць сыну добрую адукацыю. Спачатку Міхал вучыўся ў варшаўскай гімназіі, а затым паступіў у Віленскі ўніверсітэт.

Бацькавыя грунтоўныя «ўрокі гісторыі» не прайшлі дарэмна. Ва ўніверсітэце Валовіч-малодшы найбольш захапляўся лекцыямі прафесара-патрыёта гісторыка Яўхіма Лялевеля, а потым стаў ягоным сябрам.

Атрымаўшы ўніверсітэцкі дыплом, Валовіч-малодшы некалькі гадоў гаспадарыў у родным Парэччы, якое бацькі перадалі сыну ва ўласнасць. Шмат хто з суседзяў зайздросціў Міхалу, якога наперадзе магла чакаць спакойная і забяспечаная будучыня. Аднак такое жыццё было не для яго.

Калі выбухнула вызвольнае паўстанне ў Польшчы і распачалася падрыхтоўка да збройнага змагання ў Літве-Беларусі, Міхал Валовіч далучыўся да паўстанцкага камітэта ў Слонімскім павеце. У снежні 1831-га таварышы выправілі яго ў Вільню, каб атрымаць інструкцыі, як дзейнічаць далей.

Перад няблізкай і небяспечнай дарогаю Валовіч завітаў да сваёй нарачонай Касільды. Цяпер іхні шлюб адкладваўся, наперадзе была невядомасць. Міхал жартаваў і абяцаў хутка вярнуцца, але дзявочае сэрца прадчувала, што іхняе шчасце будзе нядоўгім. Абдымаючы любага і стрымліваючы слёзы, прыгажуня Касільда прамовіла: «Ідзі, куды кліча цябе сэрца, душа мая пойдзе за табой. Адчуваю, што яшчэ раз убачымся на зямлі, а потым, відаць, ужо на нябёсах. Але каго Бог злучыў, таго і смерць не разлучыць».

Пацалаваўшы каханую Касільду, Міхал ускочыў на каня і не азіраўся, пакуль брама не засталася далёка за плячыма. Ягоныя вочы таксама былі вільготныя.

Заставалася развітацца з бацькам. Той блаславіў сына і аддаў яму прыхаваную ў 1812 годзе зброю: два пісталеты і стрэльбу-дубальтоўку.

«Няма для вас ні пораху, ні карабінаў»

Перад Калядамі Валовіча з чатырма паплечнікамі накіравалі з Вільні на перамовы ў Варшаву. Віленскі паўстанцкі камітэт спадзяваўся атрымаць ад палякаў дапамогу і ўзняць патрыётаў у Літве-Беларусі.

Пяцёра маладых ліцвінаў на чале з Міхалам ехалі на конях. Па дарогах у бок Польшчы рухаліся расейскія войскі. Даводзілася зноў і зноў аб'язджаць моцныя варожыя заслоны і патрулі па лясных сцежках і замеценых снегам палях. Аднойчы патрыёты ўсё ж патрапілі ў акружэнне і былі прыцiснутыя казакамі да яшчэ не скутага лёдам Нёмана.

Ад палону і расправы паўстанцкія пасланцы ўратаваліся толькі дзякуючы мужнасці і рашучасці свайго камандзіра. Той павярнуў вернага каня і кінуўся разам з ім у сцюдзёную ваду, даючы прыклад сябрам. Ліцвіны адолелі нёманскую плынь і выбраліся на процілеглы бераг. Расейскія казакі не адважыліся на гэта і спынілі пагоню.

Калі Міхал з таварышамі нарэшце дасягнулі Варшавы і сустрэліся з тагачасным кіраўніком польскага паўстання генералам Юзафам Хлапіцкім, іх чакала горкае расчараванне. Фанабэрлівы і недальнабачны генерал сказаў паслам-ліцвінам: «Няма для вас ні пораху, ні карабінаў, ні нават крэмняў да стрэльбаў. Мне трэба не галота ды апалчэнцы, а сапраўднае войска».

Ліцвінскім патрыётам давялося разлічваць толькі на ўласныя сілы.

Паходы і бітвы

Увесну 1831 года, калі змаганне ахапіла нашы землі, Казімір Валовіч заклаў свой маёнтак за 30 тысяч рублёў. Усе атрыманыя грошы ён аддаў на зброю і амуніцыю для двух слонімскіх паўстанцкіх аддзелаў і сам стаў ваяром у адным з іх.

Тым часам Валовіч-малодшы ўжо ваяваў з царскімі войскамі ў Польшчы ў складзе добраахвотнікаў-ліцвінаў. Вярнуўшыся на землі Вялікага Княства, ён выконваў адказныя даручэнні камандавання. Паўстанцам па-ранейшаму не хапала зброі. Палякі пагадзіліся дапамагчы — аправіць зафрахтаваны англійскі карабель з узбраеннем у балтыйскі порт Палангу. Міхал Валовіч разам з земляком-слонімцам Лявонам Працлаўскім атрымалі загад сустрэць і разгрузіць карабель.

Калі двое ліцвінаў дасягнулі Палангі, яе ўжо захапілі расейскія войскі. Тады паўстанцы пастанавілі ўзяць горад штурмам. Міхал стаў сувязным навакольных змагарскіх аддзелаў і некалькі дзён амаль не сыходзіў з каня. Падчас гераічнай бітвы за горад Валовіч і Працлаўскі былі ў шэрагах тых, хто прабіўся да галоўных гарадскіх умацаванняў. Аднак да расейцаў падышлі вялікія свежыя сілы, і паўстанцы мусілі адступіць. За той бой Валовічу надалі званне ротмістра (капітана) кавалерыі і найвышэйшую вайсковую ўзнагароду — ордэн «Віртуці мілітары».

Неўзабаве Міхал уступіў у польскі корпус генерала Гелгуда, які рухаўся на Вільню. Спачатку вядомы і загартаваны ў баях паўстанец служыў простым жаўнерам, але ўжо праз некалькі дзён яго прызначылі ад'ютантам генерала Шыманоўскага...

Расейцы падцягнулі да Вільні падмацаванне, і паўстанцкі штурм не меў поспеху. Пасля вядомай Панарскай бітвы нашыя змагары з баямі адступалі. Аддзел Валовіча перайшоў мяжу з Прусіяй і быў узяты пад варту. Аднак Міхал не хацеў адседжвацца, калі баявыя пабрацімы на радзіме працягвалі ліць кроў. Разам з чатырма сябрамі ён здолеў набыць сялянскую вопратку і ўцячы з-пад аховы прусакоў. Але па дарозе ў Беларусь Валовіча схапілі, аддалі пад суд і зняволілі ў Тыльзіцкай турме. Прускае начальства прапанавала Міхалу даць слова гонару, што больш не будзе ладзіць уцёкі, каб зноў узяцца за зброю. У такім выпадку яму абяцалі вызваленне і магчымасць ад'езду ў адну з еўрапейскіх краін. Валовіч без ваганняў адмовіўся. За гэта знакамітага паўстанца перавялі ў іншую турму, дзе трымалі ў камеры з забойцамі і злодзеямі.

У Парыжы

Пасля шматлікіх выпрабаванняў Міхал Валовіч урэшце апынуўся ў французскай сталіцы. Там ён сустрэўся з бацькам і даведаўся, што на радзіме расейскія ўлады забралі ўсю іхнюю маёмасць. Каланізатары прысабечылі таксама багатую бібліятэку Валовічаў. 165 каштоўных кніг на польскай, нямецкай і французскай мовах адправілі ў Пецярбург.

У Францыі знайшлі прытулак шмат былых змагароў 1831 года. Да іх ставіліся прыязна, бо гераізм нашых продкаў не дазволіў Расеі ў той час паслаць войскі, каб душыць французскую рэвалюцыю. Колішнія паўстанцы стварылі Таварыства Літоўскіх і Рускіх земляў і пастанавілі працягнуць барацьбу. Міхал Валовіч і яго таварышы ставілі мэту аднавіць Канстытуцыю 1791 года, даць сялянам зямлю і волю, абвясціць усіх жыхароў краіны роўнымі. Патрыётаў узначаліў адзін з кіраўнікоў нядаўняга паўстання палкоўнік Юзаф Заліўскі. Яны цвёрда вырашылі вярнуцца на радзіму і зноў распачаць збройную барацьбу з расейцамі, каб абвясціць землі былога Вялікага Княства незалежнай рэспублікай. 26-гадовага Валовіча зацвердзілі паўстанцкім начальнікам слонімска-навагрудскай акругі...

На Радзіму!

Пакінуўшы спакойнае жыццё ў Парыжы, Міхал з памочнікам Язэпам Яцкевічам у сакавіку 1833 года выправіўся на паняволеную, але ўсё адно бясконца дарагую сэрцу Літву-Беларусь.

Патрыёты таемна перайшлі расейскую мяжу. Пры сабе яны мелі карту, два пісталеты, зменную бялізну і крыху грошай. Рухаліся пешкі, па вясновым бездарожжы, абмінаючы вёскі. Валовіча вяла і надзея пабачыцца з нарачонай Касільдай. Ён ведаў, што тая, дачуўшыся пра падрыхтоўку новага паўстання, адмовілася ад выезду ў Францыю і вырашыла дачакацца каханага. Міхал захоўваў партрэт нарачонай у медальёне каля сэрца.

Праз два тыдні Міхал і Язэп дабраліся да роднай Слонімшчыны. Валовіч сустрэўся са сваяком, які нядаўна вярнуўся з царскай высылкі. Той угаворваў Міхала адмовіцца ад задуманага і як мага хутчэй пакінуць Расейскую імперыю. Валовіч адказаў: «Я зрабіў выбар і вярнуўся ў сваю Айчыну, каб рэшту жыцця правесці ў тутэйшых лясах і, калі давядзецца, памерці ў родным краі».

Адзінаццаць партызанаў

Міхал стварыў невялікі партызанскі аддзел. Ягоным паплечнікам адразу стаў былы прыгонны селянін Міхал Песакоўскі, якому калісьці Валовіч-старэйшы даў волю. Да іх далучыліся палясоўшчык Лявон Тарасюк, сяляне Мікола Фярадка, Аляксандр Лапко, Сцяпан Сідаркевіч, Ян Панасюк ды ягоны брат Базыль, які хаваўся ад рэкрутскага набору. Зброю ўзяў у рукі таксама былы паўстанец 1831 года кравец Тамаш Васіліцкі...

Базаю для аддзела служыла закінутая лясная смалакурня ў адным з бацькавых фальваркаў. Пад камандаю Валовіча было пакуль толькі дзесяць ваяроў, але царскія ўлады баяліся, што паўстанне зноў разгарыцца. Яны так перапалохаліся, што паслалі на жменьку партызанаў некалькі тысяч карнікаў.

Язэпа Яцкевіча, з якім вярнуўся ў родныя мясціны, Міхал накіраваў у Вільню з заданнем наладзіць сувязь з іншымі змагарскімі аддзеламі. Аднак пасланца напаткала бяда. У мястэчку Воранава карчмар Хаім Янкелевіч за 150 рублёў выдаў Язэпа царскім жандарам. Звестак з Вільні не было, і Валовіч пачаў дзейнічаць самастойна.

Міхал планаваў захапіць слонімскую турму і вызваліць зняволеных там паўстанцаў. На тракце Берасце — Слонім — Вільня партызаны здзейснілі напад на расейскую паштовую брычку, што перавозіла грошы. Гарадзенскі губернатар Міхаіл Мураўёў быў раз'ятраны і разаслаў ва ўсе куткі Слонімскага павета загад пра бязлітаснае пакаранне кожнаму, хто будзе дапамагаць партызанам. Але аблавы царскіх карнікаў скончыліся нічым: Міхал Валовіч паспеў перавесці свой аддзел у навагрудскія лясы.

Асоба партызанскага камандзіра была невядомая ўладам, і ён мог бы змагацца яшчэ доўга, каб не здрада былога прыяцеля і сваяка шляхціча Яна Валовіча. Той паведаміў карнікам пра колькасць змагароў ды іхняга камандзіра. Расейцы ўзнагародзілі здрадніка тысячай рублёў, а большасць сваякоў і суседзяў — вечнай пагардай.

Карнікі разлічвалі хутка расправіцца з маленькім аддзелам Міхала Валовіча, але іх чакала непрыемная навіна. 28 паўстанцаў з слонімскай турмы абяззброілі канвой і



1831 года

ўцяклі ў лес. Калі б яны злучыліся з партызанамі, узнік бы моцны аддзел з выдатным веданнем мясцовасці і спачуваннем навакольнага насельніцтва. Каб не дапусціць гэтага, улады перакінулі на Гарадзеншчыну дадатковыя сілы. Паўстанцаў высочвалі ажно 10 тысяч царскіх салдат і афіцэраў.

Смерць героя

Кальцо аблавы сціскалася. Пасля сутычак з расейцамі ў Валовіча засталося ўсяго трое падначаленых, што наважыліся застацца з камандзірам да канца. Партызаны хаваліся ў ляснічоўках, пад мастамі, у стагах сена. Патрулі карнікаў усё ж змаглі выйсці на іхні след. Калі Міхала спрабавалі схапіць, ён параніў кінжалам двух ворагаў, а потым, каб не дацца жывым, спрабаваў забіць сябе.

Валовіча адправілі ў Горадню да губернатара Мураўёва. Пад час сустрэчы той паспрабаваў выклікаць у арыштанта давер: пасадзіў яго побач з сабой на канапу, частаваў гарбатай, абяцаў у абмен на шчырасць палегчыць прысуд. Убачыўшы, што ўсе яноныя хітрыкі марныя, Мураўёў накінуўся на вязня і стаў пляваць яму ў твар. Пад наглядам і з дапамогаю аховы царскі сатрап збіў Міхала так, што той ужо не мог ісці. Канвойныя мусілі несці пакутніка ў камеру на руках.

На допытах партызанскі камандзір трымаўся гераічна і не назваў нікога з паплечнікаў. Валовіча прысудзілі да смерці. Загадам губернатара Мураўёва 2 жніўня 1833 года на адным з гарадзенскіх пляцаў паставілі шыбеніцу і сагналі некалькі тысяч жыхароў. Ім абвясцілі, што будзе павешаны небяспечны злачынец.

Тым часам да Горадні, увесь час просячы фурмана нанятай карэты прыспешыць коней, набліжалася Міхалава маці Мар'яна. У Пецярбурзе яна здолела дабіцца аўдыенцыі з царом і дамаглася ад яго замены смяротнага пакарання для сына. Але калі пані Мар'яна сустрэлася з губернатарам Мураўёвым, Міхала ўжо дзве гадзіны не было ў жывых. Магчыма, кат паўстанцаў ведаў пра памілаванне і таму загадаў паскорыць кару.

Пад покрывам ночы расейскія салдаты перавезлі цела Валовіча ў стары вапнавы кар'ер і таемна закапалі, каб ніхто не ведаў, дзе магіла героя. Жорстка пакаралі і ўсіх баявых таварышаў партызанскага камандзіра: іх асудзілі на сібірскую катаргу, турму або пажыццёвую салдацкую службу.

Жывая памяць

Шчодра заплаціўшы расейскім чыноўнікам, маці Валовіча даведалася, дзе знаходзіцца ягоныя парэшткі. Яна перапахавала сына на беразе Шчары побач з родным Парэччам. Колішні надмагільны помнік з белага мармуру з залатымі літарамі не захаваўся. Не ацалеў да нашых дзён і яшчэ адзін помнік, усталяваны ў трыццатыя гады мінулага стагоддзя на месцы захопу Валовіча царскімі карнікамі.

Аднак памяць пра адважнага паўстанца жывая. Удзячныя землякі зрабілі на Парэцкіх кладах сімвалічную магілу з мемарыяльным крыжам, што стаяў некалі каля збудаванай Валовічамі вуніяцкай царквы. Кожны год у дзень смерці змагара тут збіраюцца жыхары Парэчча. Ушанаваць памяць Міхала Валовіча з усёй Беларусі прыязджаюць палітыкі і гісторыкі, паэты і музыкі…

Графіня Эмілія Плятэр

У змагарныя дні вызвольнага паўстання 1831 года побач з мужчынамі, як і заўсёды, былі іхняя паплечніцы — прыгожыя, верныя і ахвярныя жанчыны-ліцьвінкі. Яны натхнялі братоў і каханых на гераічныя ўчынкі, дапамагалі забяспечваць паўстанцкія аддзелы харчовымі прыпасамі і медыкаментамі, хавалі ад царскіх карнікаў і лекавалі параненых змагароў, былі сувязнымі і выведніцамі, захоўвалі, а часам і выраблялі зброю. Нямала знайшлося і тых, хто стаў са зброяй у баявыя шыхты змагароў. Найбольшую славу сярод гэтых жанчын здабыла беларуская графіня Эмілія Плятэр, якую сучаснікі называлі нашай Жаннай д'Арк.

Юная амазонка

Яна нарадзілася 13 лістапада1806 года ў Вільні і пражыла ў нашай старажытнай сталіцы свае першыя гады. Багаты род Плятэраў вызначаўся захаваннем старадаўніх рыцарскіх традыцый і гарачым патрыятызмам. На ўсё жыццё Эмілія запомніла, як у чэрвені 1812 года расейскія войскі панура адступалі з Вільні пад націскам Напалеона, а яе тата Францішак Ксаверы, стоячы на балконе свайго палаца на Замкавай вуліцы, пляскаў у ладкі і радасна выгукваў «Скатэртью дорога!». Дзяўчо магло застацца сіратой, бо расейцы распачалі па графу Плятэру страляніну.

З дзевяці гадоў дзяўчынка выхоўвалася ў маёнтку Ліксна паблізу старажытнага Дзвінска-Дынабурга (цяпер гэта Даўгаўпілс у Латвіі), які належаў да Віцебскай губерні. Графіні Ганне не вельмі падабалася, што дачка замест звычайных дзявочых заняткаў лётае па навакольных палях і лугах на кані ды практыкуецца разам са стрыечнымі братамі ў фехтаванні і стральбе. Суседзі-шляхцічы называлі Эмілію амазонкай, параўноўваючы яе з жанчынамі-ваяркамі са старажытнагрэцкіх міфаў.

Вольнае сэрца

Юная графіня праславілася не толькі поспехамі ў шляхецкіх мужчынскіх забавах. Яна цудоўна ведала айчынную і еўрапейскую гісторыю, вольна валодала пяцю мовамі, выдатна грала на фартэпіяна.

Эмілія перачытала ледзь не ўсю сабраную ў маёнтку багатую бібліятэку. Яе сэрца найбольш адгукалася на кнігі пра змаганне за свабоду і незалежнасць. Улюбёнай гераіняю дзяўчыны зрабілася вядомая з гісторыі Сярэднявечча жанчына-ваярка Жанна д'Арк, што вызначылася ў вайне за незалежнасць роднай Францыі ад англічанаў. Як і славутая француженка, Эмілія прайшла ў юнацтве сімвалічны абрад пасвячэння ў рыцары.

У тыя гераічныя дні на адным з паўстанцкіх прывалаў з Эміляй сустрэўся колішні філамат Ігнат Дамейка. Ён пакінуў у сваіх нататках партрэт адважнай ліцьвінкі: «Негаваркая і сур'ёзная, паглядная і стрункая, з бледным, але прыемным тварам і блакітнымі вачыма»

Маладая ліцьвінка хацела быць падобнай і на славутую змагарку за вызваленне Грэцыі ад турэцкага прыгнёту Ласкарыну Бабул'іну, якая на свае грошы стварыла цэлую армію і невялікі флот паўстанцаў.

Эмілія зачытвалася паэмай Адама Міцкевіча «Гражына». У мужавым панцыры адважная Гражына павяла нашых рыцараў на бітву з тэўтонцамі. Юная графіня не раз бачыла сябе ў снах у абліччы Гражыны, але яна вяла ваяроў супроць заваёўнікаў-расейцаў.

У васямнаццаць гадоў Эмілія цяжка перажывала разгром царскімі жандарамі таемнага таварыства філаматаў і філарэтаў. Сярод маладых патрыётаў былі і яе браты — студэнты Віленскага ўніверсітэта.

Міхал Плятэр напісаў на дошцы ў студэнцкай аўдыторыі заклік «Няхай жыве Канстытуцыя 3 траўня!». Гаворка ішла пра перадавую Канстытуцыю Рэчы Паспалітай, якая стала першай у Еўропе. Учынкі, падобныя Міхалаву, улады Расейскай імперыі лічылі злачынствам. Юнака адправілі ў салдаты.

«Як скача пані «Лепятуху»!»

Маладая арыстакратка ніколі не цуралася простага люду. Яна палюбіла беларускія паданні, казкі ды песні і, вандруючы па родным краі, збірала гэтае неацэннае багацце. Эмілія заўсёды шчодра аддзячвала вясковым пяюхам і казачніцам. Натхняючыся народнымі творамі, графіня сама пачала пісаць па-беларуску вершы і абразкі. Сядала за фартэпіяна, і яно пачынала гучаць то амаль як дуда, то як жалейка або цымбалы. Яна запісала шмат складаных беларускіх песняў-галашэнняў і навучылася спяваць іх так пранікнёна, што слухачы нямелі ад здзіўлення і не маглі стрымаць слёз.

Юную графіню можна было ўбачыць на вясковых і мястэчковых святах. Эмілія захаплялася народнымі танцамі і не была простай глядачкай. Калі яна танчыла «польку» ці «Лявоніху», ёй маглі пазайздросціць самыя добрыя танцоркі. А найлепей атрымлівалася ў графіні «Лепятуха». Гледачы ажно прыцмоквалі языкамі: «Ах як пані скача! Ну проста лётае».

Расейскаму генералу — беларускі гарбуз

У абаяльнай, разумнай і багатай маладой графіні было шмат яўных і таемных прыхільнікаў. Да яе заляцаліся расейскія афіцэры з Дынабурга. Аднойчы прыслаў сватоў сам камендант Дынабургскай фартэцы генерал Каблукоў.

Арыстакратка-ліцьвінка адмовіла генералу. Захаваліся звесткі, што паводле народнага звычаю, графіня вынесла сватам-расейцам гарбуза.

Генерал Каблукоў быў у вачах Эміліі ўвасабленнем чужынскай улады, якая знішчыла незалежнасць Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, патапіла ў крыві паўстанне Тадэвуша Касцюшкі.

Рыхтавалася ўсё жыццё

Калі на пачатку 1831 года распачатае ў Польшчы вызвольнае паўстанне перакінулася ў Літву-Беларусь, Эміліі Плятэр ішоў дваццаць пяты год. Вось калі ёй вельмі спатрэбіліся дзіцячыя захапленні верхавой яздой і стральбой з агняпальнай зброі. Графіня коратка пастрыглася, апранула вайсковую форму і ўсядлала ўлюбёнага каня.

Адважная жанчына пакінула багаты дом, балі ды забавы і далучылася да змагароў. У тыя дні ў дзённіку яна запісала, што ўсё жыццё рыхтавалася да змагання за волю дзеля Айчыны.

Сваім коштам графіня за некалькі дзён стварыла вялікі паўстанцкі аддзел з 280 пяхотнікаў, 60 коннікаў і некалькіх сотняў узброеных косамі сялян — касінераў. Сярод падначаленых Эміліі ваявалі яшчэ тыя, хто ў маладосці змагаўся пад сцягамі Касцюшкі. Але бывалыя ваяры-мужчыны паважалі графіню і выконвалі яе загады.

Поруч з паўстанцкай камандзіркай дзяліла цяжкасці ды нягоды паўстанцкага жыцця яе сяброўка і ад'ютантка Марыя Прушынская — таксама зусім маладая жанчына. Узяла ў рукі зброю і далучылася да аддзела графіні шляхцянка Марыя Рашановіч, якая да паўстання была настаўніцай. Яшчэ адной паплечніцай Эміліі Плятэр была зусім юная Валерыя Ражазінская. Гэтая дзяўчынка, якой не споўнілася і дзесяці гадоў, стала смелай выведніцай.

Гісторыя захавала імёны і іншых жанчын і дзяўчат, якія далучыліся да паўстання: Вільгельміна Каспровіч, Антаніна Тамашэўская, Кунегунда Агінская, Ганна Жылінская. Адзінаццаць паўстанак удзельнічалі ў бітве на Панарскіх гарах пад Вільняй. Усе яны добра ведалі пра Эмілію Плятэр і натхняліся яе прыкладам.

Капітан паўстанцаў

Надзейным паплечнікам і дарадцам Эміліі стаў яе былы сябар па дзіцячых гульнях стрыечны брат Цэзары Плятэр. Ён вучыўся ў Берліне, але, як і многія студэнты-ліцьвіны, пачуўшы пра паўстанне, вярнуўся на радзіму і ўзяў у рукі зброю.

Эмілія разам з Цэзарыем павяла свой аддзел на Дынабургскую фартэцу, дзе паўстанцы разлічвалі захапіць вялікія запасы зброі для сябе і баявых пабрацімаў. Па дарозе аддзел графіні разбіў расейцаў каля паштовай станцыі Даўгелі. Авалодаць фартэцай, якую абараняў вялікі гарнізон царскіх войскаў, не ўдалося, але змагары на чале з графіняй вызначыўся ў баі пад Уцянамі і вызвалілі ад расейцаў мястэчка Езяросы (цяпер Зарасай у Літве).

Аддзел Плятэр і надалей вёў пераможныя баі з расейскімі карнікамі на памежжы Віцебшчыны і Віленшчыны. За гераізм у баях графіня Плятэр атрымала ад кіраўніцтва паўстання ганаровую пасаду камандзіра роты і званне капітана.

Пазней паўстанцы Эміліі вызначыліся ў бітве пад Коўняй. Паблізу Шаўляў у баі з карнікамі Плятэр трапіла ў засаду. Амаль усе яе ваяры палеглі, а сама яна здолела ўратавацца толькі дзівам.

У тыя гераічныя дні на адным з паўстанцкіх прывалаў з Эміляй сустрэўся колішні філамат Ігнат Дамейка. Ён пакінуў у сваіх нататках партрэт адважнай ліцьвінкі: «Негаваркая і сур'ёзная, паглядная і стрункая, з бледным, але прыемным тварам і блакітнымі вачыма».

Вестка пра гераіню паўстання шырока разляцелася па свеце. Натхнёныя вершы ёй прысвячалі паэты ў Францыі, Брытаніі, Італіі, Венгрыі, Нямеччыне.

«Смерць палкоўніка»

Паўстанцы не мелі шанцаў перамагчы велізарную, добра ўзброеную і загартаваную ў захопніцкіх войнах царскую армію. Сілы змагароў таялі. Невялікія, разбітыя карнікамі паўстанцкія аддзелы адступалі з Беларусі на захад.

Знясіленая ў баях ды паходах нялёгкіх і для мужчын, Эмілія захварэла і ўжо не магла ездзіць на кані. Яе прытуліў гаспадар маёнтка Юстынава Ігнат Абламовіч. Паўстанку ўдалося схаваць ад царскіх карнікаў, выдаўшы яе за настаўніцу шляхецкіх дзяцей. Але цяжкая хвароба не адпускала. Неўзабаве кароткае жыццё паўстанцкага капітана абарвалася. Гераіню 1831 года пахавалі недалёка ад беларускага мястэчка Сапоцкін у вёсцы Капцёва (цяпер Капчамесціс у Літве). Там захавалася магіла графіні Плятэр, а таксама ўсталяваны помнік нашай суайчынніцы.

Адам Міцкевіч адгукнуўся на сыход Эміліі Плятэр у вечнасць вершам «Смерць палкоўніка». Паэт ведаў, што графіня — не палкоўнік, а капітан, але ад захаплення яе мужнасцю павысіў суайчынніцу ў вайсковым званні.

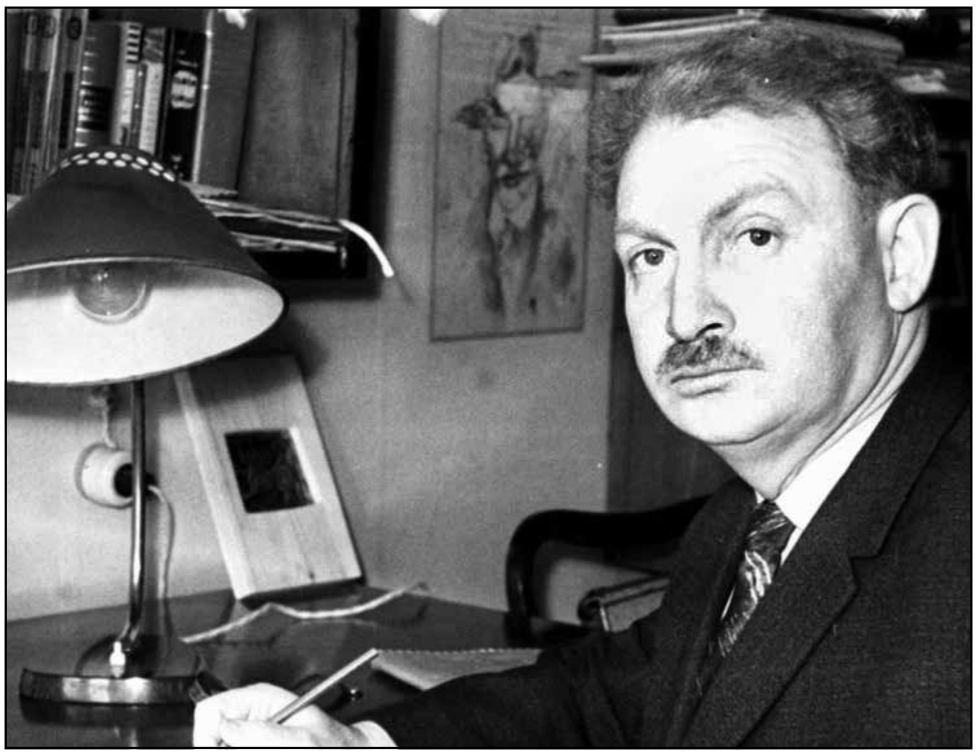
Памяць пра знакамітую ліцьвінку жыве ў стагоддзях. Пра яе яскравае імклівае жыццё напісаны кнігі. Яе імем названы адзін з відаў прыгожай кветкі — клемаціс «Эмілія Плятэр». Свае творы прысвяцілі паўстанскай камандзірцы кампазітары і мастакі. Эмілія Плятэр будзе глядзець на нас з вокладкі другой часткі кнігі «Айчына», апавяданні з якой вы чытаеце цяпер у «Літаратурнай Беларусі».

Ілюстрацыі Паўла Татарнікава

«Пралілася гісторыя на нас...»

Да 100-годдзя паэта

Барыс СЛУЦКІ (1919–1986)



Пасля эпохі пасмяротных рэабілітацый...

Пасля эпохі пасмяротных
рэабілітацый
надышла эпоха прыжыццёвых
ушанаванняў,
асабліва для мастакоў:
працуюць на свежым паветры
і добра захоўваюцца.
У сямідзесяцігоддзі
Ёсць тое, што абнадзейвае.
Васьмідзесяцігоддзе
святкуецца, як гарантыя
нязломнасці здароўя
не юбіляра, а твайго.
Дзевяностагоддзе
выклікае абурэнне:
маўляў, бярэ не па чыну.
Затое стагоддзе,
у каго б яно ні настала,
будзе святкавацца ўсім калектывам.

Пераклад Вікі Трэнас

Маральны знос

Чалавек, як аркуш паперы,
зношваецца на перагібе.
Чалавек, як склеены кубак,
разбіваецца на зломе.
А маральны знос чалавека
азначае, што чалавека
занадта доўга згіналі, ламалі,
варушылі, хісталі, мялі,
білі, мучылі, лупцавалі,
пацэльвалі то ў страх, то ў сумленне,
і мараль яго прадзіравілася,
як яго ж пінжак і штаны.

Пераклад Вікі Трэнас

***

Пачынаецца доўгая, як сусвету вайна,
Пачынаецца гордая, бы птушыная чарада,
Пачынаецца цёмная, быццам радкі з руна,
Як пісьмо ад бацькоў, чыстая, бы вада,
Дзейнасць.
У школе пра гэта не вучаць,
У кнігах пра гэта не пішуць,
Гэтым толькі катуюць,
Гэтым толькі дыхаюць:
Вершамі.

Гул, што ўзнік у дванаццаць і нават
у адзінаццаць гадоў,
Не сціхае, не змаўкае, не замаўкае.
Ты — акцёр. На цябе ўзялі бестэрміновых
квіткоў.
Публіка цэлае жыццё не адпускае
Са сцэны.

Ты — будаўнік. Ты выбудуеш — людзі жывуць
І лаяць, знайшоўшы твае недаробкі.
Ты — катрыншчык. З вокнаў цябе пазавуць,
І круці, і круціся, быццам рудая вавёрка
Ў коле.

З прафесіі гэтай, як з пасады старшыні КДБ,
Шмат дзесяцігоддзяў не сыходзілі жывымі.
Ты — труба. І лёс выконвае сваё на табе.
На найважнейшых падзеях
ты ставіш прозвішча і імя,
А пасля цябе забываюць.

Пераклад Ніны Лістота

***

Да чаго ж у іх усё добра з бытам!
Надакучыла ім ці не?!
Тым, хто пэўна сыты,
Тым, хто спіць, як забіты,
Тым, хто добра п'е.

Паглядзець,
Падумаць
І зразумець:
Выходзіць, трэба аддаць замест
Права на выбар — мець ці не мець
У руху сваім пэўны змест.

Права выбару —
Права на адказ
Уласны
На любое пытанне:
Калі хочаш, «не»,
Калі здолееш, «так» —
І над лёсам сваім паўстанеш.

Гэта самае правільнае з усіх
Права — на непачцівы смех,
Калі ўсе па загадзе «Зважай!» стаяць,
Вольна стаць
І таксама на тое,
Каб уголас сказаць
Нешта такое,
Ад чаго ўсе, захутаўшыся, дрыжаць.

Я не ведаю — правы я альбо не правы,
Але ж пакуль не згубіў галавы,
Выбіраю гэта права з усіх іншых праў!
І меняю на ўсе правы.

Пераклад Юрыя Несцярэнкі

Бог

Мы ўсе хадзілі пад богам.
У бога пад самым бокам.
Ён жыў не ў нябёсных далях,
Час ад часу яго назіралі
Жывога. На Маўзалеі.
Ён быў разумнейшы і злейшы
За іншага тога, другога
Па імені Іегова...
Мы ўсе хадзілі пад богам.
У бога пад самым бокам.
Аднойчы я быў на Арбаце,
Ехаў бог у пяці машынах.
Ад страху моцна згарбаціўшыся,
У сваіх паліто мышыных
Побач дрыжала ахова.
Позна і рана адначасова
Шэры ранак прыйшоў марудна.
Ён глянуў жорстка, — мудра
Сваім пранізлівым вокам,
Тым усеабдымным зрокам.
Мы ўсе хадзілі пад богам.
Ад бога так недалёка.

Пераклад Юрыя Несцярэнкі

***

Пралілася гісторыя на нас.
Я вымак пад яе дажджом грымотным.
Я вытрываў памеры і размах.
Адчуў улады і ўрачыстасць, і салодкасць.

Эпоха выбухала нада мной,
як лівень над прыціхлаю далінай,
то справядлівай зацяжной вайной,
ці то несправядлівасцю хвілінай.

Хацеў узрост таго ці не хацеў,
Наш век, наш час вучыў, імчаў і змучваў
гмах душаў нашых, нашых целаў,
так — душаў, а не проста пудзілаў.

Ў якой тканіне наша нітка бачна,
ў якіх грымотах чутна наша нота,
цяпер усё так проста патлумачыць:
наш лёс — яго парывы і шыроты.

Слупкі заверыў лёс сваёй пячаткай
анкетаў, што мы ў спешцы запаўнялі.
Нібыта дуб, лёс учапіўся каранямі
ў сярэдзіны, пачаткі і ў канчаткі.

Пераклад Юрыя Несцярэнкі

Клімат не для гадзіннікаў

Не для гадзіннікаў гэты клімат.
Механізмы за тыдзень ржавеюць.
Таму што, магу вас запэўніць,
Час на засаўку тут зачынены.

Той самы час, што як вецер па стэпах,
па іншых гуляе дзяржавах,
на ланцугу тут сядзіць надзейна,
звонам абмежаваны іржавым.

За калошу не схопіць ён.
Не рване за вамі ў пагоню.
Калі тут сказалі: даўно —
гэта ўсё роўна, што сёння.

Вартавыя грымуча храпяць,
час губляюць свой вартавыя,
і дубовыя стрэлкі рыпяць
гадавыя і векавыя.

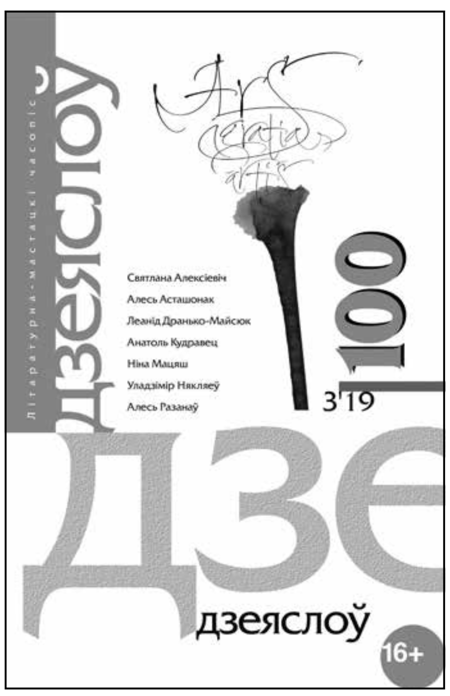
І бывае так, што назад
усё ідзе ў мікрасвеце гэтым:
шэсць праб'е, а за імі пяць,
а за імі чатыры праб'е там.

«Гэй, хутчэй!» — не крыкне ніхто,
ведаўшы, што хутчэй не будзе.
А індустрыя календароў
моцна спіць, і яе не будзяць.

Пераклад Юрыя Несцярэнкі

Юбілейны нумар «Дзеяслова»

Выйшаў з друку 100-ы нумар часопіса «Дзеяслоў».



«Дзеяслоў» паўстаў 17 гадоў таму як адказ на ўмяшальніцтва дзяржавы ў літаратурны працэс. Вясной 2002 года Міністэрства інфармацыі Беларусі правяло «рэарганізацыю» літаратурна-мастацкіх выданняў, у выніку якой усе літаратурныя часопісы былі пазбаўленыя права на юрыдычную, эканамічную і творчую самастойнасць і аб'яднаныя ў гэтак званы холдынг «Литература и искусство». Галоўнай мэтай стварэння холдынгу было ўстанаўленне дзяржаўнага кантролю над літаратурным працэсам у краіне. На месца звольненых галоўных рэдактараў часопісаў былі прызначаныя лаяльныя ўладам кіраўнікі. На знак пратэсту многія пісьменнікі — супрацоўнікі калектываў — звольніліся з рэдакцыяў...

Вакол «Дзеяслова» аб'ядналіся самыя знакамітыя ў Беларусі пісьменнікі, а таксама найбольш перспектыўныя маладыя аўтары. Для рэдакцыі — а на сёння гэта Барыс Пятровіч (галоўны рэдактар), Алесь Пашкевіч (намеснік галоўнага рэдактара), Анатоль Івашчанка (адказны сакратар), Андрэй Федарэнка (стыль-рэдактар), Генадзь Мацур (мастацкі рэдактар), — вызначальным ёсць не ідэалагічная пазіцыя ці месца працы таго ці іншага аўтара, а выключна якасць мастацкага тэксту.

Як адзначаецца ў прадмове да 100-га нумару, «дзеяслоўцам» хацелася зрабіць яго асаблівым. «Было некалькі ідэяў, як ажыццявіць гэта. Спачатку мы думалі проста перавыдаць першы нумар часопіса. Каб паказаць, што ідзе час, але — сапраўдная літаратура не старэе, не губляе сваёй актуальнасці і значнасці, не слугуе ўладам і застаецца па-за палітыкай». Аднак урэшце рэдакцыя вырашыла ўзяць за аснову іншую ідэю: «у 100-м нумары дадаць слова тым, хто быў у першым, толькі з новымі тэкстамі». Натуральна, цалкам рэалізаваць гэтую ідэю не ўдалося. На жаль, няма ўжо побач з намі Янкі Брыля, Ніла Гілевіча, Алеся Пісьмянкова, Алеся Асташонка...

І вось — 100-ты нумар перад намі.

Ул. інф.

Лёгкі чалавек

Віктар СУПРУНЧУК

— Дзень добры, браток! — пад Васілёвую хату падкатвае на ровары мужчынка. Зваць яго Антоль, а мясцовая мянушка Падшыванец. Чаму Падшыванец, хто яго ведае. Падшыванец і Падшыванец. Ростам ён пад пазалеташнюю каліну, ля якой прыпыніўся. Гэта значыць недзе пад два метры. Даўгі, худы і галава на плячах маленькая з тонкай дзюбай — носам. На вуснах заўжды бы прыклеена ўсмешка. Гадоў яму даўно за пяцьдзясят, але ўсё падшыванец.

Гэты чалавек спыняецца, сцягвае з галавы зашмальцаваную з паламаным цылулоідным казыркам кепалу з незразумелымі літарамі RLS і ляпае ёю па жалезным слупе варот. Раз-другі. «Каб цябе па галаве ляснула!» — думае Васіль, але нічога не кажа, маўчыць.

На вуліцы было ціха, неба спакойнае, роўнае. Блакіт без плямкі, нібы хтось старанна вышараваў. Каб якая хмарка прамільгнула.

Учора Васіль меркаваў ехаць у райцэнтр, але надышоў дзень — і прапала ахвота. Вырашыў ля хаты пазавіхацца. Падфарбаваць вокны, грады перакапаць. Дый ці мала клопату. А яшчэ зранку левая нага цягне, цягне. Баліць, няйнакш да змены надвор'я. Ні з кім няма жадання гаманіць.

Падшыванец зноў ляпае. Пасля радасна крычыць!

— Дзень добры! Як жывецца шаноўнаму гаспадару!?.

— Бачыш, дзякуй Богу, жыву, — Васіль адкідвае ўбок рыдлёўку, бо ведае, што прывітаннем гэтая сустрэча не скончыцца.

Антоль акуратна прыхіляе ровар да плоту. Гэтаму ровару, можа, сто гадоў: аблезлы, месцамі іржавы, але на ходу. Едзе, не скрыпіць. На пярэднім вобадзе зялёны ліхтарык, на заднім — чырвоны. Па ўсёй раме накручаны жоўты тэлефонны дрот. На рагах-рулі вісіць жаночая са штучнай скуры сумка, парэпаная, сям-там заляпаная белай фарбай. Да рамы прымацавана старой шэрай вяроўкай каса. Відаць, па памеры, дзявятка.

— Добры дзень, добры...

Васіль не хоча, каб гэты чалавек заходзіў у хату. Там ён толькі што памыў падлогу. У Антоля на нагах брудныя, заляпаныя амаль да вярхоў гумавікі.

— Ну, здароў, здароў! — госць прыладкоўваецца на ганку, дастае з кішэні жменю акуркаў, згортвае з зашмальцаванай газеты доўгую цыгарку. Васіль не паліць і ад смярдзючага дыму яго ледзь не ванітуе. Ён адсоўваецца ўбок, каб лагодны, ласкавы ветрык гнаў гэты смурод прэч.

— І што ты цягнеш гэну пагань? Здароўе не беражэш.

— Цягну, браток, цягну. На лепшае няма ні пянёнзаў, ні даляраў. Нават вош у кішэні не завялася. А без тытуню, браток, я не магу. Без хлеба магу, а без тытуню — не-не-не... Мне хлеба не дай, а цыгарэту, толькі на ногі ўранку ўстану, адразу ў зубы. А яшчэ б чарачку ды скварачку, — заўсміхаўся бяззубым ротам Антоль. — Можа, на зуб капнеш? Учора з суседам пасядзелі, дык пасядзелі. Добра пасядзелі, ажно цяпер душа кіпіць, просіць дапамогі. Як? Капнеш на зуб?

— А дзе ў цябе зуб? Дый няма ў мяне чым капаць, — падняўся Васіль. — Працы шмат, няма часу з табой валэндацца. Ідзі далей, чалавеча, ідзі...

— Дык, можа, я памагу. За абед і чарачку, — прыплюшчыў правае вока Падшыванец. — Я многа не бяру. Мне б, браток, толькі дзень пражыць ды ноч пераначаваць. Я ж бядак, жыву як Бог дасць ды людзі часам паклапоцяцца.

Сёння Антоль у брудна-шэрым каптанчыку, на ім не па росце кароткія і вузкія нагавіцы, якія не здолеў зашпіліць на жываце. Праз шырынку нібы дэманстратыўна тырчаць фіялетавыя споднікі, як у стогадовага Кайстра, што называў дачку Зосю Міхасём і лічыў, што яна не дачка, а сын, і які памёр больш за трыццаць гадоў таму. Васіль так і сказаў, але для Антоля гэта не аргумент, махнуў рукой і зарагатаў:

— Мне цёпла і добра.

— Што — у цябе няма іншых штаноў? Што ты перад усім светам сябе ганьбіш? Зусім ужо даехаў. Жанчыны глядзяць.

— Што мне жанчыны. Тут адны старыя. Дзе тыя жанчыны? Няма.

Некалькі гадоў таму Антоль прыблытаўся да Гандзі Кундзеліхі. Яна з месяц, а мо і болей, ляжала ў псіхічцы ў Навінках, бо ёй усё мроілася, што яна анёл, і ўсім пра гэта казала. Ажно пакуль старэйшы брат не адвёз яе ў бальніцу. І пасля нібыта паздаравела, пенсію выправіла за другую групу інваліднасці. Пра анёла ўжо не ўспамінала. Ну і прыбіўся да яе Падшыванец. Гаспадарку завялі: свінню, курэй. Агарод пасадзілі. Усё як мае быць. Падшыванец Гандзю на сваім ровары вазіў, на раме. У краму, на пошту па пенсію.

Гандзя шчаслівая была. Але часам бачылі яе з сінімі плямамі пад вачыма. Не давала Гандзя грошай Падшыванцу на гарэлку. Ён і вучыў яе жыццю, ажно пакуль не прыехаў аднойчы брат з Мінска і не навёў парадак у гэтай хаце. За каўнер выцягнуў Падшыванца на вуліцу, услед выкінуў ягоны ровар, транты. Прыгразіў: з'явішся да Гандзі — ногі пераламаю.

Паўвёскі бачыла, як Антоль уцякаў з прымаў. Без нагавіц, але на ровары, і сабачка Уляя ўслед гаўкаў і кусаў за лыткі. Смяяліся людзі, але яму ўсё адно. Што смех, калі заўтра невядома што на зуб кінуць. Дзе сонца сустрэць. Як пісаў Кандрат Крапіва, смяецца той, хто смяецца апошні. Гэта помнілася са школы.

Назаўтра, як развітаўся з Кундзеліхай, пайшоў Антоль па хатах: каму ўскапаць грады, пакасіць. Ён не гультай, рукі яму не баляць. Усё можа рабіць. Незадарма. Абы чарачка ды скварачка. Усё-ткі свет не без добрых людзей, акрайчык хлеба нехта дасць. Лыжку таўканіцы не пашкадуе. А там — штось і большае праявіцца. Што такое жыццё: сёння ёсць, а заўтра няма. Дрэвы вечныя, неба, трава, вада. Гэта сёння, а заўтра? Поле вакол блішчыць зялёным святлом, якое пасля затухае, гасне, і толькі чорны колер пануе, спрабуе давесці да свайго ладу прастор. І што такое прастор, калі не ведаеш дзе жыць і як жыць. Найлепш не думаць ні аб чым і ні на каго не спадзявацца. Ёсць сябра ровар, ногі варушацца, і дай Бог здароўя, пражывем. Не ўсім быць панамі і падпанкамі. Найлепш быць вольным чалавекам. Сваю травінку, свой акрайчык чорнага хлеба знойдзецца. Урэшце, дурняў на свеце хапае. Няўжо гэны Васіль думае, што ён разумней за яго, Антоля. Хай сабе завуць і Падшыванцам. На здароўе. Яшчэ пабачым, хто дурнейшы і хто Падшыванец... Нальеш ты мне чарачку, нальеш...

Спявае птушка на грушы, ціўкае. Камары пачалі завіхацца. Сонца праз галлё промні прабіла. Цёпла. Здаецца, увесь свет у гэтым месцы, на гэтым двары. Цішыня. Толькі чамусьці даўно не чуваць пчолкаў. Шэршні часам гудуць, як бамбавозы. Не дай Бог, патрапіш пад іх атаку, як чахне, потым не ведаеш, дзе ратавацца. Спяшацца няма куды. Куды спяшацца, навошта. Трэба атрымаць сваё там, дзе магчыма. А магчыма ўсюды. Толькі варушы мазгаўнёй.

Сядзіць Падшыванец, пыхкае сваім смярдзючым дымам. Аб нечым думае, а, можа, проста бяздумна глядзіць у неба. Пагладзіў адно калена, другое.

Што такое прастор, калі не ведаеш дзе жыць і як жыць. Найлепш не думаць ні аб чым і ні на каго не спадзявацца. Ёсць сябра ровар, ногі варушацца, і дай Бог здароўя, пражывем. Не ўсім быць панамі і падпанкамі. Найлепш быць вольным чалавекам

Вымаўляе:

— Нешта ногі баляць. Як праеду на ровары да Янушкавічаў і назад — баляць. Чарачку вып'ю — не баляць. А ў цябе не баляць. Га?..

— Што га? Ты замест гэтага, — Васіль паказаў на шыю, — збіраў бы грошы дый штаны купіў.

— А навошта? — здзівіўся Антоль. — Мне і так дадуць. Сусед, які дачу займеў ля маёй хаты, абяцаў паслязаўтра прывезці з Мінску цэлы куфэрак розных трантаў. Яму ўжо малыя, пуза наеў, бы які парсюк гадавалы, а мне будуць якраз.

Антоль выцягнуў з самаробнага муштука недакурак, акуратна ўпакаваў яго да астатніх недакуркаў у цэлафанавы пакецік. Пачасаў гладка паголены твар, пачмякаў бяззубым ротам і, гледзячы шырока расплюшчанымі жаўтавата-рыжымі вачыма, сказаў:

— Ні кап'я няма. Мо якія крупы ў цябе непатрэбныя... Га, Васіль, не пашкадуй... Бо грошай зусім няма. Начальнік учора паклаў дзясятку ў кішэню. І ўсё. За паўмесяца. Рагоча, свалата: навошта табе грошы, і так пражывеш. Людзі пададуць. А што такое дзясятка? Купіў бутэльку згáры, хлеба, цыгарэт — і ўсё.

— Гэта такая ў цябе зарплата? Нешта ты хлусіш, дзядзька...

— Я хлушу? Ніколі ў жыцці не хлусіў, ніводнага чалавека не падмануў! — Антоль перакрыжаваўся. — Не ведаю, якая ў мяне зарплата. Гора, дый годзе. Начальнікі праз паўгода мяняюцца. Адзін старшыня сельсавета быў, пабудаваў дом у два паверхі, з'ехаў. Другі старшыня купіў машыну сабе — з'ехаў. Трэці — учора даў мне дзясятку. Я два дні капаў ямы пад слупы. Мяняем плот: жалезны на цэментовы. Жалезны загрузілі ў «МАЗ» і павезлі на металалом. Жывая, браце, капейка. А ўчора кажа, што я непатрэбен, кепска працую...

— Як гэта ты жывеш, — Васіль са спачуваннем доўга хітаў галавой.

— Як жыву? Лёгка, браток, лёгка.

Збіў усё з панталыку Падшыванец, некуды знікла жаданне корпацца ў градах. Здаецца, стаяў бы ля плота і мянташыў бы языком. Да дурнога і лёгкага хутка прывыкаеш. Як прыліпне, пасля цяжка адчапіцца. Можа, з'ездзіць у суседнюю вёску ў краму, хлеба ў хаце мала? Машына ў двары, ключ на стале ў хаце. Час змарную, бензіна мала... Ат!

— Заводзь свайго каня ў двор, — сказаў Васіль Падшыванцу. — Скокнем у краму. Мне хлеб трэба, а табе... не пашкадую ўжо капейчыну, куплю якіх круп, каб з голаду не памёр. Калі ты ўжо такі бедны, дык памагу.

— О, душа чалавек, о, дабрыня! Хай табе Бог дасць шмат здароўя і сто гадоў жыцця! — Падшыванец ледзь не трушком зацягнуў свой ровар у двор, прыладкаваў яго ля хлява. Ускочыў у машыну. Паехалі. Сядзеў, задраўшы галаву, важна ўзіраўся па баках, нібы аглядваў сваю гаспадарку. Сустрэчнаму дзядку памахаў кепалам. Аўтамабіль не ровар. Думаюць: Антоль Падшыванец не можа праехаць у машыне. Можа — і не адзін раз.

У краме нікога не было. Гандлярка спаткала іх з парога:

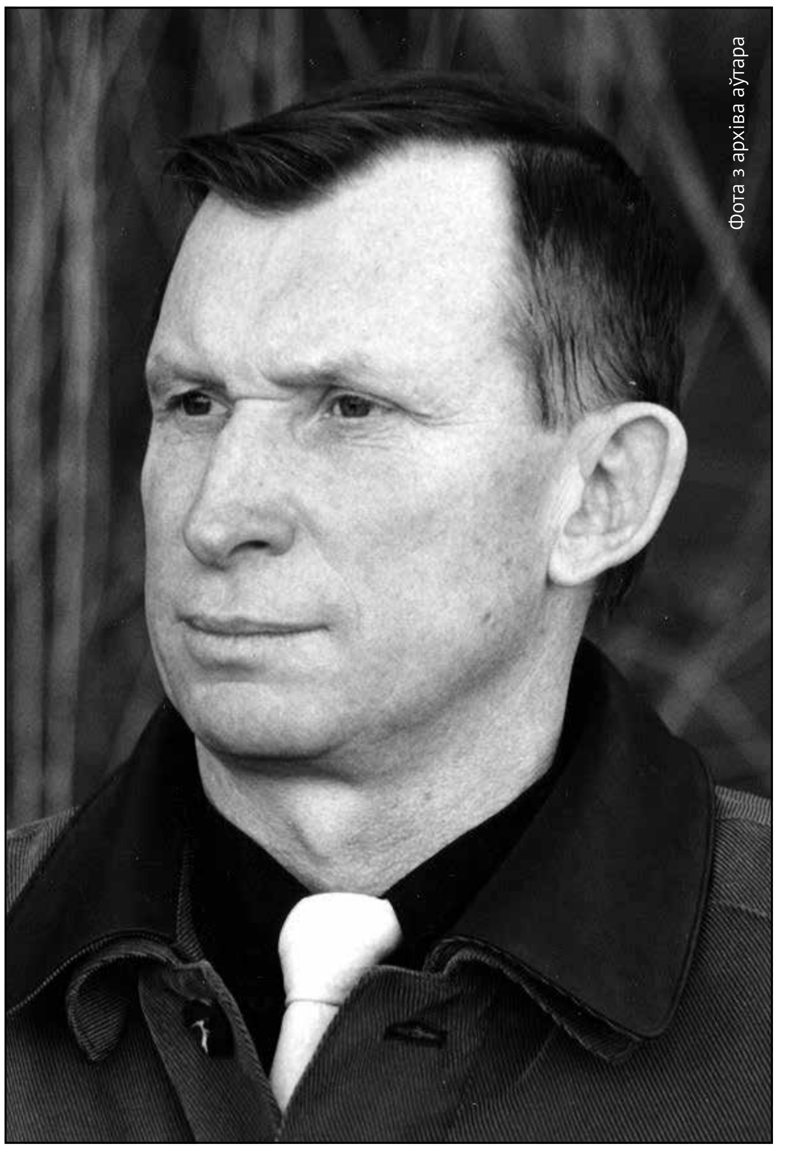
— У доўг не дам. Нават не прасі.

— Мне і не трэба, — Падшыванец з незалежным выглядам трымаўся за Васілём і нешта мармытаў пад нос. Яго аблічча было святочным, паружавела. Вочы блішчэлі, іхні бляск ляжаў адбіткам на бутэльках з гарэлкаю і віном. Ён выцягнуў шыю, вусны неспакойна варушыліся.

Васіль усё гэта бачыў, і яму неяк шкада гэтага бедака. Колькі ў чалавека той радасці? Анічога. Калі купіць сёе-тое, ён, Васіль, бяднейшы не стане, а чалавеку — шчасце. Будзем міласэрнымі. Не шкадуй — і табе калі-небудзь адгукнецца ў чорны дзень акрайцам хлеба альбо лыжкай таўканіцы.

Ён купіў Падшыванцу торбу круп, макароны, цукар, хлеба. Зірнуў у напятае аблічча Антоля, у яго шчырыя вочы, з якіх вось-вось пальецца сляза, і, махнуўшы рукой, купіў маленькую бутэльку гарэлкі. Д'ябал з ім — хай пасвяткуе.

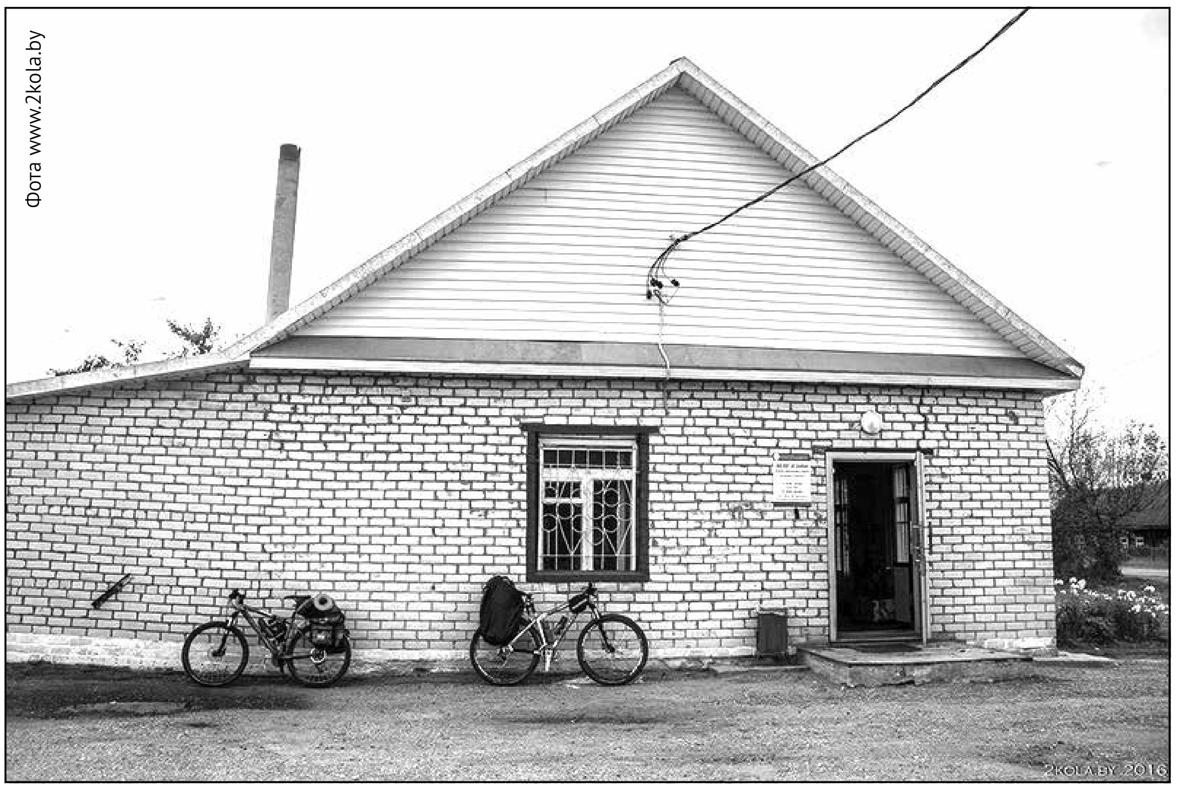
— О, які чалавек, які чалавек! — мармытаў Падшыванец, нецярпліва коўзаючы рукою ў торбе, лашчачы худымі пальцамі пакункі.



Фота з архіва аўтара

Працяг на стар. 16 (10) »

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 6 (154) | 28 чэрвеня 2019 | № 24 (635) Новы Час



Фота www.2kola.by

Лёгкі чалавек

« Працяг.
Пачатак на стар. 15 (9)

— Твая дабрыня, Васіль, не мае памераў. Хіба толькі ў Бога яна большая.

На вуліцы ні душы, толькі руды сабака перабег з двара ў двор, абыякава зірнуўшы на аўтамабіль. Ні табе кароў, ні авечак — пуста. І певень не спявае — сумна.

У сярэдзіне вёскі, недалёка ад крамы з-пад старых галінастых асакораў высунуўся шэраваты будынчак, дзе месціліся пошта і сельсавет. Васіль ужо мінуў яго, але неспадзявана для сябе затармазіў.

— Пайшлі, зойдзем да пана старшыні, — прапанаваў Падшыванцу. — Пагаворым наконт цябе.

— Не-не-не! Я лепш тут пасяджу, — замахаў рукамі Антоль. — Не, братка, я яго і бачыць не хачу. Ён у мяне вось дзе, — правёў вялікім пальцам па горле.

Ну, калі так, дык так. Будзем спагадлівымі і міласэрнымі да канца. Хоць ён і Падшыванец, але таксама чалавек.

У сельсавеце было ціха, усе дзверы зачынены. Васіль пастукаў у дзверы з шыльдачкаю старшыні, пацягнуў за ручку. За сталом сядзеў маладзён гадоў пад сорак у светлым, амаль белым гарнітуры і ўглядаўся ў манітор камп'ютара. Васіль паспеў заўважыць, што там была нейкая гульня. Над старшынём вісеў каляровы партрэт кіраўніка ўсёй дзяржавы, побач маленькі малюнак Сталіна з дзяўчынкай.

На прывітанне старшыня не адгукнуўся, галаву павярнуў ад манітора толькі тады, калі Васіль на трэці раз амаль пракрычаў: «Добры дзень!»

— Што вы крычыце, я не глухі, — раздражнёна сказаў старшыня. — Што ў вас?

— Я вось па якой справе, — пачаў Васіль і як мага спакойна, ціхім голасам, апавёў гісторыю Падшыванца, расказаў, які той бедны, няшчасны. Дзіўна і як можна чалавека сталага ўзросту, ледзь не пенсійнага, выкінуць на вуліцу, не заплаціць яму за ягоную працу. І гэта зрабілі тут, у сельсавеце. Здзек дый годзе.

Спярша старшыня сядзеў хмурны, напяты, з надзьмутымі вуснамі. Праз колькі хвілін ягонае аблічча ўсміхалася, быццам Васілёвыя словы яму ў радасць.

Проста душа пяе ад таго, што жывуць яшчэ на свеце неабыякавыя людзі да чужога гора, бяды.

Васіль выказаў усё, што хацеў, і змоўк. Узнікла гнятлівая цішыня. Усмешка спаўзла са старшынёвага аблічча.

— Вы хто? Адвакат?

— Не, — Васіль пахітаў галавой.

— З дзяржкантролю?

— Не.

— А чаму сам не прыйшоў сюды гэны ваш Антоль? Я вам скажу так… Гэта гультай, алканаўт… Мне такога дабра не трэба. Я — чалавек прынцыповы, мне ягоных грошай не трэба, сваіх хапае. А не хопіць, добрыя людзі дапамогуць.

І старшыня пачаў расказваць, які Падшыванец ліхі чалавек і няма за што яму плаціць грошы. Што па-добраму, дык той яшчэ павінен сельсавету. А гэта тады, калі не хапае сродкаў, каб памагчы старым, адрамантаваць дарогі, пафарбаваць плот вакол могілак. Хоць каб якія фундатары знайшліся, толькі ездзяць: дай кавалак зямлі пад катэдж. А тут хутка разбурыцца вадаправод і давядзецца зачыняць краму, бо ніякага прыбытку. Унь у суседняй вёсцы зачынілі, і нічога — жывуць людзі. Аўталаўка ўсё прывязе. Абы грошы. Дай зямлі пад катэдж, дай зямлі… А мне якая ласка ад іхняга катэджа?.. Якая ласка?

— А вы кажаце «Падшыванец». Падшыванец не прападзе. Як вёска будзе жыць? Як мне з такімі праблемамі жыць? Усё. Мне трэба на нараду ў раён. Будзьце ласкавы! — паказаў старшыня Васілю на дзверы і выйшаў услед за ім у двор.

— Ну што, братка? — сустрэў Падшыванец чырвоным тварам, вясёлымі бліскучымі вачыма. У машыне ўжо пахла, як у бары.

— Што-што?! Сказаў, што ты гультай і алканаўт.

— Ах, свалата, ах, поскудзь! Я зараз яму нагарну…— паімкнуўся Падшыванец з машыны.

— Так і сказаў. Нагарні, дагані… — міма іх палацеў, узнімаючы пыл, чорны «Мэрсэдэс», якім руляваў старшыня, і хутка знік за павароткай у цёмнай сцяне блізкага лесу.

— Я — гультай, я — гультай! Ах, свалата! А на якія грошы ён прыдбаў гэны лімузін, га? Ты мне скажы? Я табе скажу: забраў мае грошы і купіў! Гэта на мае грошы! Лімузін за што купіў? Рускім бандытам, унь там за лесам, аддаў гектары зямлі. Мне будачку не даў, будачку не даў, каб яго пранцы! І на мае грошы. Дзясятку паклаў у кішэню. Еш, пі…

— Канечне, на твае грошы, — Васіль быў злосны на сябе, на ўвесь свет. Навошта паехаў з гэтым Падшыванцам? Што ён каму даказаў? Але ж ён хацеў, каб было, як лепш. Што, як лепш? Яму раптам захацелася выкінуць Падшыванца з машыны і паехаць дахаты, але ён стрымаў сябе, прыціснуў у душы злосць, не даў ёй выйсця.

Абапал дарогі стаяў маўклівы лес, гаманіў, аб нечым думаў. Над ім паплылі пярэстыя хмары. Паветра стала густым, пацямнела. На шкло ўпалі першыя кроплі дажджу. «Во, дурань, забыў зачыніць вокны ў хаце. Падымецца вецер, паб'е шыбы», — падумаў Васіль.

Жыццё імчэла з такой хуткасцю, што нельга было нават параўнаць з нечым. Ні з ветрам, ні з аблокамі, ні з аўтамабілямі, ні з падзеямі, якія мог зрабіць і рабіў чалавек кожнае імгненне

— Даражэнькі, калі ласачка, падкінь ужо мяне пад хату. Ровар заўтра забяру. — Падшыванец дапіў гарэлку і схаваў бутэлечку ў торбу. — Прабач, табе не пакінуў. Дужа свярбела. Прабач, даражэнькі…

Ат, што гаманіць, нервы рваць. Дурань, навошта купляў яму згару? Сам вінаваты.

— Дык падкінь, братка, га…

— Падкіну ўжо, падкіну…

Падшыванцава вёсачка была недалёка, за бугром, з усіх бакоў лес. Можна даплюнуць — рэчка. А ў лесе грыбы, ягады — проста цуд. Райскае месцейка.

— Я ў грыбы не хаджу, ногі баляць, — закрактаў Антоль. — З апушчанай галавой нашвэндаешся — галава забаліць. Сэрца тады ляскае, бы дурное. Не, грыбы не для мяне. Хто пачастуе, дык і з'ем. Чаму не? Ежа як ежа, нягоршая за іншую. У, браток, мая сядзіба!

Яны спыніліся ля паўразбуранай хаты, у якой праваліўся гнілы дах. Адна сцяна невядомым чынам яшчэ пакуль не ляжала на зямлі. Кволыя слупкі з усёй моцы ўпіналіся ў яе, краквы, у любы момант здольныя не вытрываць цяжару. Чорныя, зарослыя пылам і брудам вокны, перакошаныя дзверы на вялікім старадаўнім замку. Вакол хаты малінавы і слівовы гай. Лебяда і крапіва ў чалавечы рост.

— І ты тут жывеш? — Васіль не тое, што здзівіўся, быў уражаны ўбачаным настолькі, што не знаходзіў слоў, каб ацаніць гэты малюнак разбурэння і знікнення чалавечага жытла. Побач, у некалькі дзясяткаў крокаў стаяў двухпавярховы дамок пад чырвоным дахам, з сучаснымі пластыкавымі вокнамі, дарагімі металічнымі дзвярыма.

— Тут, братка, тут. Тут бядую. Калі дождж, сплю пад плёнкай.

— А калі снег, мароз?

— У саломе. А зверху плёнка, стары бацькоўскі кажух. Вось так, братка, і жыву. І няма да мяне аніякай спагады. Старшыня сельсавета, былы, абяцаў вагончык. Абяцанкі-цацанкі. Ужо два гады, як едзе сюды. Цяперашні старшыня кажа, што няма. А мне адна цётка казала, быццам ён камусь з рускіх бандытаў для іхніх вартаўнікоў збыў.

— Як зімаваць будзеш?

— Як? Не прападзем, братка, — змоўніцкі прыплюшчыў вока Падшыванец. — У мяне ёсць суседка. Восемдзесят пяць гадоў. Адной сумнавата. Са мной будзе і лягчэй. Магу і дроў прынесці ў хату, грады пакапаць. Вось так і жыву. Найвялікшы дзякуй табе за тваю ласку. Цяпер мне твайго харчу на месяц хопіць. Вялікі ты чалавек, дабрыня. Хай Бог дасць табе здароўя на сто гадоў. Заўтранька я свой роварчык забяру. Глядзі толькі, каб якая навалач не ўлезла і не пацягнула майго даражэнькага каня. Найлепш загані яго ў хлявок. Ведаеш, зараз злодзей на злодзеі сядзіць і злодзеем паганяе. Ну, пакуль.

Антоль сцягнуў з галавы сваё кепала, нізка пакланіўся і пашыбаваў па пратаптанай у крапіўнай гушчары сцежачцы да хаты. Ён ішоў шырака, прыўзняўшы высака галаву, крокам упэўненага ў сваім жыцці чалавека.

Дождж даўно скончыўся. Паветра было мяккім, салодкім. З двара патыхала разнатраўем. Асабліва пахла малінай. На кустах ружавелі першыя спелыя ягадкі.

Лета буяла, абяцала адарыць сваім багаццем.

Назаўтра Васіль, успомніўшы нейкі свой даўні клопат, адкладваць які далей было нельга, паснедаўшы, пакіраваў у горад. Сёе-тое, як кажуць, пятае-дзясятае, пакуль давёў справы да ладу, і дзень схіліўся да сконy.

Жыццё імчэла з такой хуткасцю, што нельга было нават параўнаць з нечым. Ні з ветрам, ні з аблокамі, ні з аўтамабілямі, ні з падзеямі, якія мог зрабіць і рабіў чалавек кожнае імгненне. Васіль заехаў у двор, доўга сядзеў у машыне, не хацелася вылазіць, стомленыя ногі і рукі прасілі адпачынку. Урэшце ён пацягнуўся, выпрастаўся і пасунуўся ў хату. Неспадзеўкі зіркнула ў галаве: ты ж, ад'язджаючы, не замкнуў дзверы. Дзе твая галава і два вухі.

Так яно і было. Ён вельмі спяшаўся, толькі тады накінуў замок, як клямку, на завушныы.

Яго штосьці насцярожыла. Так заўжды адчуваеш нейчы надта пільны позірк, нечаканую і непатрэбную прысутнасць невядомага чалавека, ад якога плыве варожасць і пахне страхам. Не кожны здольны так успрыняць чужыя эмоцыі і вытрываць спакой.

Васіль натапырыўся, ухапіў у рукі жалезнае правідла, якое ляжала ля хлява з невядомых часін. Хай толькі хтось сунецца, будуць яму і танцы, будуць і шманцы. Будзь асцярожны: у галаве бом-бом-бом.

Абышоў хату, дый што там аглядаць: два пакойчыкі і яшчэ пакойчык, дзе можна есці і гатаваць. Кухня. Як немцы кажуць: кюхер, кюхер і кюхер. Як правільна, ці гэта так важнеско. Гэта так ужо па-польску мовіў Васілёў сусед Казік Мазейша. Канечне, не важнеско. Але адчыным халадзільнік. О, Матка Боска, па словах Казіка. Дзе бутэлька каньяку? Дзе кілаграм сасісак? Дзе мой любімы будзільнік, які спяваў штораніцы нібы вогненагрывы певень? Дзе мае боты і чаравікі? Так, так, так!.. Ага, дзе магутны ровар Падшыванца, без якога прападзе гэты чалавек? Няма!..

Васіль выйшаў у роспачы з хаты ў двор. Неба хілілася да сну. Птушкі ўжо не спявалі. Толькі камары таньчылі і гулялі сваё д'ябальскае вяселле, дурэючы ад чалавечай крыві. І што гэта робіцца на свеце? Што?

— Васілёк! — пачуў ён і пазнаў голас Мінаўны, суседкі, якая, нахіліўшыся над плотам, гукала яго.

— Што, Мінаўна?

— А ці ж дазваляў ты гэнаму Падшыванцу, што швэндае па вуліцах, заходзіць у хату?

— Не…

— Дык ён жа ж цэлы пук вынес з тваёй хаты. Казаў, што ты святы чалавек і адорыў яго сваёй міласцю. А ўчора ў мяне, калі пайшла па грыбы і не замкнула хату, мабыць, украў гадзіннік. Ах, свалата, ах, бадзяга! І нібыта шкада чалавека…

І зноў дождж, цёплы, вясёлы, ад якога пачынае спяваць душа. Жыццё нястрымнае, імклівае. Сёння пыл, а заўтра — камень, вецер гне траву. Толькі неба вечнае. Здаецца, ніколі і нічога… Нічога і ніколі.

Быў ты дурнем і ім застаўся. Проста жыць, калі быць лёгкім чалавекам? Ці быць дурнем? Аблокі паплылі і вецер сціх. Бяры ў рукі рыдлёўку і рабі грады. Варта пасеяць жыта, каб пазней вырaслі агуркі. Сонца ласкавае, яно ўсміхаецца…

Вечна…

Быць, каб застацца

Калі мне патрапіла ў рукі новая кніга Барыса Пятровіча «Ідзі адзін» (Мінск, «Кнігазбор», 2019), то адразу ж наплылі і запаланілі душу шчымлівыя ўспаміны маладосці.



Як перад вачыма паўсталі тыя галаднавата-свавольныя часы першых гадоў станаўлення беларускай дзяржаўнасці, адстойвання суверэнітэта, адраджэння нацыянальнай мовы і культуры, — тыя ліма-палымянскія сходкі з гучнымі, ледзь не рукапашнымі спрэчкамі, нервова-занураными шахматнымі баталіямі, шчырымі, крытычна-суровымі абмеркаваннямі палітычных падзей і новых публікацый калег і таварышаў... Найбольш інтэлігентным у паводзінах у тым шумлівым гурце быў Барыс Пятровіч. Здаецца, я амаль заўсёды прайграваў яму шахматныя партыі, але наўрад ці саступаў у палемічным запале вакол новых літаратурных павеваў. Што ж, у кожнага літаратурнага пакалення бывае свой залаты творчы час. Ужо недалёка было да зачацця элітарнай «Крыніцы», усталявання аўтарытарнага антынацыянальнага рэжыму, расколу беларускага, у тым ліку культурнага і інтэлігентнага грамадства, змагарства за самасць дзяржаўнага існавання, раздзяляльнага літаратурнага двубою ў СПБ, заснавання часопіса «Дзеяслоў»... так, так, тым самым Барысам Пятровічам. Адным словам, ёсць што ўспомніць і — засмуціцца хуткаплыннасцю часу.

Таму чытачу адразу трэба прыняць да ведама, што гэта кніга не сённяшняга сталага і пашанотнага пісьменніка Барыса Пятровіча, а трыццацітрохгадовага адоранага літаратара на пачатку яго творчага шляху. (А ўжо сёлета, заўважым як бы між іншым, надарацца два адметныя юбілеі — 60-годдзе Барыса Пятровіча Сачанкі і выхад у свет 100-га нумара часопіса «Дзеяслоў», які ён заснаваў і нязменна да гэтай пары ўзначальвае і рэдагуе.)

Вядома, што Б. Пятровіч увесь час быў атулены літаратурай, яго старэйшыя дзядзькі былі людзьмі менавіта з гэтай нацыянальнай «касты». З юнацтва кнігі атачалі Барыса, асабліва таму спрыяла вялікая бібліятэка найбольш вядомага яго дзядзькі, пісьменніка Барыса Іванавіча Сачанкі, у якога падчас хваробы жыў пляменнік. Пасля ўжо, метафарычна кажучы, была «борхесава бібліятэка», дзякуючы якой усталёўваўся малады літарацкі талент. Хоць, забягаючы наперад, шчыра адцемім, што Барысу бліжэй былі Кафка і Картасар... Дзіцячая і юнацкая хваравітасць скіроўвалі яго неакрэплую натуру да «нездаровага» творчага пераўвасаблення і містычна-фэнтэзійнага крэатыву. У маладосці Барыс Пятровіч быў хлопцам своеасаблівым і кампанейнаў па жыцці выбіраў вельмі надзейных і блізкіх па сваім светаўспрыманні. Прынамсі, у дзённікавых запісах рэцэнзуемай тут кнігі можна натыкнуцца на такія згадкі: «Памятаю, калі ў 1984–85 гг. зімою Сяргей Дубавец, я і Воўка камісар (Пінчук) зьбіраліся ў мяне на кватэры, бралі з сабою 10 пляшак кефіру і ноч навылёт гулялі ў «тысячу», патрошку смокчучы кефір». Вы можаце ўявіць сённяшніх (зрэшты, і тадышніх) маладзёнаў, якія «прасаджваюць начны час» за кефірам?! Ну і не адной толькі «тысячай» балела галава ў тых, як пазней сталі пагардліва казаць, свядомых хлопцаў... Бо пры гэтым усведамлялася, што «гніюць хлопцы ў Гомлі (ня варацца ў сваім соку, а менавіта гніюць) — колькі там, у прынцыпе, таленавітых паэтаў, але ніводзін ніяк не ўзаб'ецца на нешта сур'ёзнае. <...> Затое выраўшыся зь яго, як акрыялі і як працаваць пачалі: напорыста, сьвежа, натхнёна — і Анатоль Сыс, і Акулін, і Бяляцкі, і Казлоў, і Дубавец... Ды я і сам за першы год у Менску напісаў больш, чым за сем — у Гомлі».

Напраўду, Барыс маладога часу не губляў, ён вучыўся ў мэтраў і сам паглыбляўся ў нетры літаратурнай творчасці, самакрытычна аналізуючы сваё і супастаўляючы «чужое». На свет з'явіліся дзве кніжкі («Ловы» і «Сон між пачвар»), сам ён стаў працаваць на адказнай пасадзе ў тады яшчэ папулярным тыднёвіку «ЛіМ». А неўзабаве «элітарны» часопіс «Крыніца» выдрукаваў пастаць Барыса Пятровіча ў рубрыцы «ТЫ» (гутарку з пісьменнікам, яго творы ды развагі крытыкаў і літаратараў пра яго творчасць). Не кожнаму, шчыра кажучы, выпадала такое шчасце па тым часе. Бо тым самым пісьменніцкае імя як бы «афіцыйна» ўсталёўвалася на «покуце» сучаснай беларускай літаратуры.

Для цікавасці я зазірнуў у свой крынічны архіў і зрабіў колькі вытрымак з той грунтоўнай публікацыі. Пра свае творчыя пошукі і пачынанні Барыс казаў так: «Бальмант, Севяранін, Хлебнікаў... Прачытаў. Аж дых захапіла. Гэта было адкрыццё: аказваецца, можна пісаць і так... З гэтага пачалося маё захапленне «наватарствам», «авангардам», «словатворчасцю»... <...> Стаў спрабаваць пісаць сам тое, што падабалася, нікольні не спадзеючыся на магчымасць надрукавання...». Эмацыйна гаварыў пра літаратурны працэс, сваё пачуванне ў ім і літаратурную крытыку: «Майму пакаленню не пашанцавала. Няма ў нас «сваіх» крытыкаў. Выдатна пачыналі Дубавец, Кавалёў, Васючэнка... Сёння — адзін публіцыст, другі — драматург, трэці — літаратуразнаўца. Мне, як, пэўна, і іншым, вельмі хацелася б мець «свайго» крытыка. Які разумеў бы мяне, які бачыў бы не толькі сюжэт, але і тэкст, кантэкст і падтэкст. З якім можна было б проста «разумна» пагаварыць». Ну і ўласна пра творчасць, сваё бачанне і разуменне пісьменніцкай працы заяўляў узвышана і безапеляцыйна, як таго і вымагала натура маладога бунтоўнага таленту: «Нават калі ў мяне будзе адзін чытач — я сам — мне гэтага дастаткова... Буду шчырым да канца: мне не славы хочацца. Мне хацелася б застацца».

Сёння, усведамляючы выбітны літаратурны плён Барыса Пятровіча, і гледзячы на яго адметнае месца ў структуры самога Саюза беларускіх пісьменнікаў, з цяжкасцю даеш веры, што такі чалавек адкрыта выстаўляе сваё ўнутрана ваяўнічае прамінулае на гэткім сённяшнім агульна шэрым і слабавыразным літаратурным фоне. Тым больш, ведаючы Барыса як чалавека сціплага, інтэлігентнага, дзесьці ў чымсьці даволі асцярожнага і памяркоўнага. Але ж — не, творчая воля і прага выявіцца даастатку ўзялі верх. І я гэтаму творчаму ўчынку калегі не магу не парадавацца. Бо пачыналася яго ўласнае жыццё-быццё так: «У аднапаверхах. Побач гудзе тэлевізар — жонка глядзіць. У мяне гудзе, адвальваецца галава. Аднак лепшых часоў ня будзе... <...> Я пра спакой, асобную кватэру, уласны кабінет... пра магчымасьць працаваць. Я іх практычна ня меў і ня маю, і трэба зьмірыцца з тым, што, магчыма, і мець ня буду ніколі». І тут Барыс моцна памыліўся. Ці вось — пра тадышні Саюз пісьменнікаў Беларусі, які — о, парадокс! — Барыс Пятровіч сам узначаліць праз пэўны, не такі ўжо й далёкі час: «Усё-ткі я надумаў уступіць у Саюз пісьменнікаў. Хоць гэта для мяне было ня простым рашэньнем. Апошнім часам гэтая арганізацыя сябе моцна скампраметавала. Але ўступаць буду, як гэта ні горка казаць, па прычынах далёкіх ад творчых... Ну прыстасаванец я. І гэткім робіць мяне дзяржава. Уступаць буду, спадзеючыся, што ўдасца з часам праз Саюз атрымаць кватэру. І толькі». Гэта я цытую дзённікавыя запісы менавіта з кніжкі «Ідзі адзін». Напачатку яшчэ адзін штрых — адмова ад выступлення на літаратурнай імпрэзе ў Доме літаратара, якую ён тлумачыць так: «...не хачу я пакуль вытыркацца, каб прыцягнуць да сябе ўвагу, якая мне не патрэбная. Дый ня ўмею я трымацца на сцэне і вучыцца не хачу (а некалі ж умеў — быў нязьменным вядучым усіх школьных вечарынаў, канцэртаў). Не маё ўсё гэта...». Тут, як кажуць, параўноўваючы з сённяшнім днём, поўны аксюмаран...

Але хіба не патрабавала натуральнай чалавечай адвагі друкаванне такой шчырасці, каб пісаць пра сябе ўчарашняга тое, што сёння нейкім бокам кантрастуе з рэчаісным... Гэта можа азначаць толькі адно: унутрана Барыс Пятровіч не пахіснуўся ў сваіх творчых і маральных перакананнях, дзе знешнія праявы жыццядзейнасці не перасільваюць і не заценяюць духоўны якасцяў яго чалавечай і творчай натуры. Ды будзем шчырымі, пасада старшыні СБП не дадавала і не дадае станоўчага іміджу ў папулярызацыі творчасці пісьменніка (што ты ні пішы, як ты ні выдавайся), бо ўсё ж такое месца ў літаратурнай іерархіі лічыцца заведама наменклатурным, не гледзячы нават на недзяржаўнасць яго статуса ў дадзеным выпадку. Што ж, адны з нас ганарацца сваёй рэвалюцыйна-бунтарскай і палымяна-трыбуннай дзейнасцю, іншыя спалучаюць яе з літаратурнай працай, асобныя ж застаюцца творцамі і па меры магчымасці не даюць затухнуць агменю нацыянальнай культуры, мовы і літаратуры. Барыс з апошніх. Магчыма, якраз з тых, што, па-біблейску кажучы, стануць першымі...

Цяпер — пра саму кнігу.

Цікава, што ў прадмове да яе Барыс Пятровіч як бы шмат што тлумачыць і разжоўвае традыцыйнаму айчыннаму чытачу, даходзіць ледзь не да выбачэння, што, маўляў, можа, ён і хацеў бы што паправіць сёння з таго даўняга, але не будзе, бо хоча паказаць, якім ён быў маладым, якімі вачыма глядзеў на пачаткова-незалежны беларускі свет, якім яго бачыў і ўяўляў, а ў нечым хацеў, каб ён быў іншым... Аўтара зразумець можна. Яму хочацца, каб чытач успрыняў яго кнігу разважліва і адэкватна, як і было задумана пісьменнікам. Але чытач таксама розны. Ёсць традыцыйна-класічны, а бывае і з нелінейным успрыманнем. Бадай, я адзін з падобных. Я хачу зразумець Пятровіча. І гэта, скажу вам, не так проста. Пачну з таго (як наўпрост на тытуле кніжкі заяўлена), што Пятровіч — адзін. Хоць, на маю думку, гэта зусім не значыць, што ён як творца адзінокі ў самім сабе, бо якраз у сабе самім і сам з сабой — ён множны і шматлікі (неадналінейны). Тое нават вынікае з фармата кніжкі, з самога творча прадуманага выдавецкага праекта. Бо кніга Барыса Пятровіча выбудавана яшчэ і як «справаздача» (па сваёй форме і структуры) станаўлення яго як пісьменніка і творчай асобы. Цікава, што менавіта такой кніжка была задумана яшчэ тады (у 1993-м), на раннім этапе яго творчасці: «Падумаў, што сапраўдны мой дзённік усё ж не гэты, а той, які я гэтаксама пісаў (пішу) штодня: «Версіі», а яшчэ «Піліпікі» і «Апофрыкі». Цікавая можа атрымацца рэч, калі надрукаваць як-небудзь усё разам: спачатку гэты дзённік, а потым «Версіі» і астатняе».

І напраўду, кніжка сфармавана як бы ў пяці паралелях, якія выяўляюць няпросты час айчыннай незалежнасці і быційна-творчае жыццё самога пісьменніка: «дзённік», «кола дзён», «версіі», «апофрыкі» і «піліпікі». І калі грамадска-палітычная сітуацыя той пары наўпрост у кантэксце кнігі не разгортваецца і не падлягае развагам і аналітыцы, а толькі канстатуецца праз афіцыёз (паведамленні ў СМІ), то ўсё астатняе творча і па-мастацку пераасэнсоўваецца. Тут крэатыву ў аўтара звыш меры. Адчуваецца катэгарычны адыход ад літаратурных традыцый «класічнага сацрэалізма». А ў некаторых жанрах — наследаванне творчай манеры і стылістыцы любімага аўтарам Хармса. Нават ужо згаданае вышэй фармаванне кніжкі прачытваецца ў гумарыстычных (з тонкім падтэкстам) «Піліпіках»: «Піліп любіў чытаць газеты.

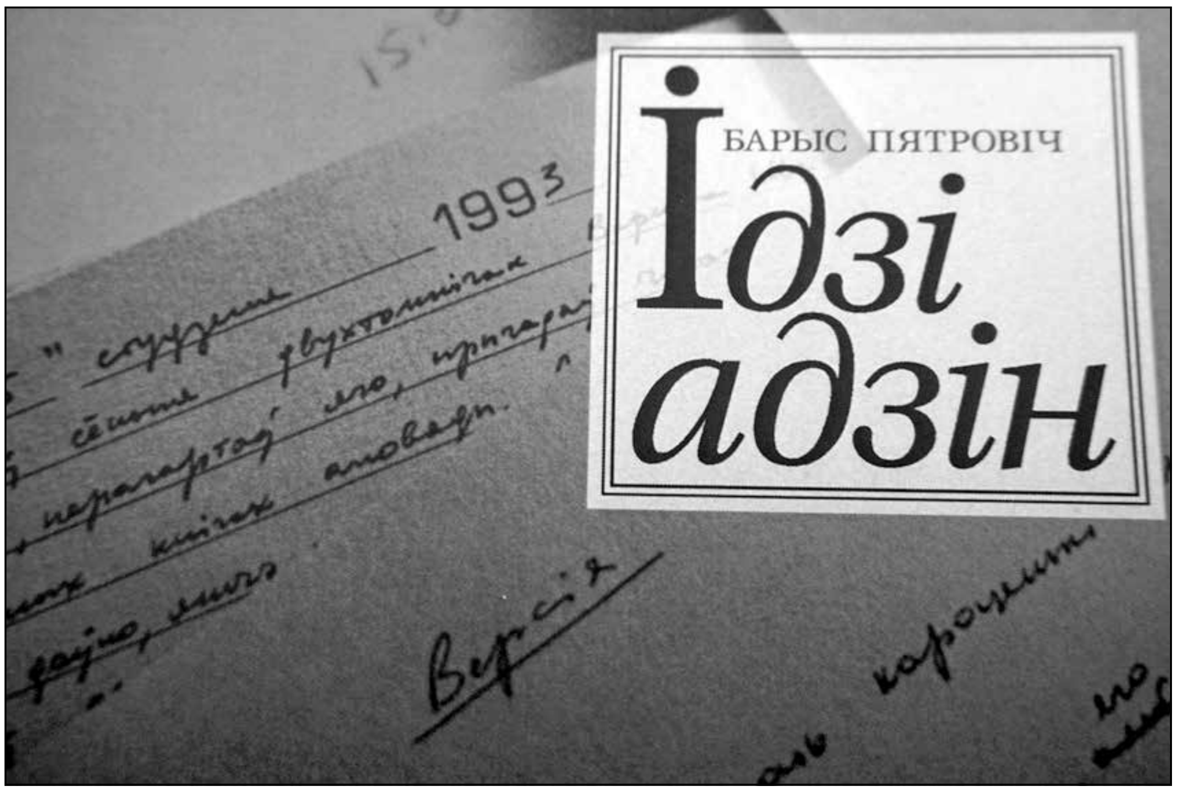
Працяг на стар. 18 (12) »

Быць, каб застацца

« Працяг.
Пачатак на стар. 17 (11)

Любіў сьвежасьці. Бывала, купіць у краме што-небудзь і просіць, каб загарнулі ў газету. <...> Бабулькі заўсёды загортвалі семкі ў найцікавейшыя ўрыўкі артыкулаў. Піліп чытаў іх без пачатку альбо без канца, альбо без аднаго і другога разам. Чытаў і астатняе дадумваў. І так прывык, што цяпер, нават купляючы газету, ён спачатку раздзірае яе на кавалкі, складае абы-як і толькі потым — чытае. Асалода надзвычайная. Паспрабуйце. Раю».

Безумоўна, што ўжо ў такіх тэкстах прачытвалася і была закладзена «схема» гэтай «калейдаскапічнай» кніжкі. Часцей за ўсё кожны аўтарскі дзень студзеня 1993 года сваімі рознымі жанравымі тэкстамі гарманічна дапаўняе цэласнасць пражытага і створанага, а калі і супярэчыць ці правакуе чытача, то толькі з мэтай больш глыбокай узважлівасці і разважлівасці да напісанага. Таму на пазначаны час жыцця чытач хоць і глядзіць вачыма Барыса Пятровіча, аднак сінтэзуе ўбачанае сам і сам жа робіць высновы праз мастацкую трансфармацыю ва ўласным усведамленні. Ну вось вам да сказанага мной такая «версія»: «...у мяне захавалася здольнасьць глядзець на напісанае, сваё зразумела, як на чужое. І адпаведна ацэньваць. Тым больш, чытаючы чужое — гэтая якасьць выпірала і адсейвала кнігі па некалькіх сказах. Я загарнуў і адклаў кнігу. І толькі цяпер зірнуў на вокладку. Там стаяла прозьвішча прызнанага ўсімі класіка». А, між тым, гэта яшчэ і ўнутраная (завочная) палеміка з класічнай традыцыяй беларускай літаратуры, вызначэннем яе існай значнасці і спроба стаць «перашкодай» на яе выпытаным гасцінцы. Больш за тое, не баючыся несувымернасці талентаў, малады пісьменнік як бы спрабуе паставіць сябе ў адзін шэраг з мэтрам нацыянальнай літаратуры. Менавіта так па тым часе (няхай толькі і для самога сябе) раскладваў мастацкі вектар уласнай творчасці. І гэта смелы і варты павагі літарацкі ўчынак. Шчыра кажучы, калі сустракаешся з чарговым творам ці кнігай якога-небудзь нашага вядомага пісьменніка, то прыкладна ведаеш ці здагадваешся, а то ўжо і чакаеш пэўнага, толькі таму канкрэтнаму пісьменніку прыналежнага зместу і мастацкага светавыяўлення. Аднак ёсць адзінкі выбітных і неардынарных, чытаючы якіх заўжды натыкаешся на новы нечаканы змест, арыгінальнасць мыслення, стылю і ўласнага светабачання. Адзін з такіх у нашай сучаснай літаратуры — Барыс Пятровіч. Вядома, што такое творчае становішча — быць у авангардзе — вымагае ад аўтара і разумення і трывання свайго літаратурнага выраку. Зрэшты, яшчэ ў пару маладосці (сярэдзіна 90-х) Пятровіч ужо падобную долю ўсведамляў і выказваўся пра яе так: «Я ўпэўнены ў тым, што раблю, я ведаю, што пішу не для масаў, а для падрыхтаванага, «начытанага» чытача. І вельмі рады, калі знаходжу разуменьне». На жаль, крытыка недастаткова зважала (і зважае) на падобную яго творчасць (хоць, трэба прызнаць, што і сама крытыка, не зважаючы на некаторую яе інтэрнэт-прасунутасць, у сваёй пераважнасці застаецца даволі статычна-прадказальнай і стылістычна-пазнавальнай, за выключэннем двух-трох імёнаў, — як у дзяржаўных, так і ў незалежных выданнях). І ўсё ж такая адносная няўвага і пэўная доля крытычнасці не «загналі» пісьменніка ў «стойла» шараговасці. (Пры гэтым зазначу, што пошукам новых форм і сэнсаў, апроч Алеся Разанава ў паэзіі, у беларускай прозе па тым часе амаль ніхто не займаўся, хіба што апроч рана адышоўшага Алеся Асташонка.) Таму, чытаючы сучасную прозу Барыса Пятровіча — апошнім часам усё больш жывую, асягальную, крэатыўную — адаптуеш свой досвед адносна прыўнесенага ім інтэлекту да рэалій сучаснага чалавечага жыцця (нацыянальнага найперш)...



Што да ідэйнай і структурнай вызначанасці кнігі «Ідзі адзін», то, безумоўна, яе стрыжнем (ствалом), на якім трымаецца сутнасць, з'яўляецца «дзённік» пісьменніка, што «мусова» пісаўся аўтарам цягам студзеня 1993 года. Карэнная, як і заўсёды найбольш схаваная частка, — гэта «кола дзён», газетная рубрыка, якая палягае на інфармацыі з грамадска-палітычнага атачэння і афіцыйных СМІ. Ну і крона з усімі сваімі адгалінаваннямі (найбольш адметнае і шумліва-гаварлівае) — гэта мастацкія тэксты пісьменніка (галіны — «версііі», лістота — «апофрыкі» і насохлыя сукі — «піліпікі»). Такім своеасаблівым (вобразным) літаратурна-мастацкім дрэвам падаецца мне фармат гэтай кнігі Барыса Пятровіча. Пра «дзённік» і «кола дзён» асабліва гаварыць не выпадае — гэта канстатацыя грамадскага і аналіз унутранага жыцця. А што да мастацкіх твораў, то, скажам, «піліпікі» ёсць кароткімі тэкстамі з адценнем бяскрыўднага гумару, іроніі, а сям-там і сарказму. Перакажу адзін з іх сваімі словамі. Ён пра тое, як Піліп купіў на прыпынку банан... адзін, другі, трэці... Смачна, спадабалася, хочацца яшчэ, ды — цап-лап па кішэнях, а грошай ужо няма... Уся ўчарашняя палучка скончылася.

Гэтая іранічная зацемка, наўзбоч пацешнасці сітуацыі, паказвае нам і на той сацыяльны лад жыцця на пачатку станаўлення дзяржавы — такія былі кошты і такі быў заробак... Часам не абыходзіцца і без гратэску. Што да «апофрыкаў», то гэта даволі смелы аўтарскі крок да зваротнага боку беларускай гісторыі — не рытарычнага яе ўслаўлення, не празмернага гонару ці, крый Бог, абсмейвання, а яе правакацыйнага выварочвання вонкі, з посмехам паказваючы на яе казачную легендарнасць і просталюднасць, тым самым прыцягваючы да слаўных сыноў Айчыны пільную ўвагу сучаснай чытацкай аўдыторыі. Пры гэтым яшчэ выклікаючы паралельнае і асацыятыўнае супастаўленне прамінулага і сённяшняга. Скажам, пішучы пра Міндоўга, які займеў коціка і любіў з ім праводзіць шмат часу, і нават драмаць на каралеўскай службе, ды на пасяджэннях таго ж дзяржаўнага сойма... І вось мараль: «Жыў коцік у Міндоўга, бедалагі, доўга — дзён дваццаць, аж, пакуль зайздросьнікі не атруцілі яго. Вядома, Міндоўга». Гэта і пра пільнасць, і пра абачлівасць, і пра нядрэмную адданасць служэнню Айчыне (пра тую ж скрынку цвікоў, калі сітуацыю скіраваць да колішніх нашых парламенцкіх супрацьстаянняў). Альбо вось гэты кароткі тэкст: «У чарговы раз разьбіўшы войска чарговага маскоўскага цара, Радзівіл, каторы «Чорны», палонных браць адмовіўся, як яны не прасіліся. «Ідзіце дамоў з Богам, — сказаў ён маскалям, — і шукайце вакно ў Еўропу ў іншым месцы...» — але ім давялося яшчэ некалькі сотняў гадоў чакаць нараджэння Пятра». Зразумела, што такія, на першы погляд, пацешкі напісаны не толькі для тых, хто любіць пасмяяцца, а найперш для тых, хто задумваецца над прычынай самога смеху. Пятровіч пры гэтым не так часта карыстаецца метафарай ды іншымі тропамі, а найчасцей — алагічнымі пасыламі ды стылістычнай непрадказальнасцю. Што да «версій» (тых жа «мрояў»), то нельга не адзначыць іх выключнасць, і тую аўтарскую здольнасць, калі ён на абмежаванай тэкставай прасторы (максімум старонкі) здольны выкрасіць такую нечаканую думку, такі энергетычны эмацыйна-пачуццёвы пасыл, якія выводзяць чытацкія развагі далёка за межы літаральнага зместу. Хоць бываюць і спрошчаныя варыянты, але даволі цікавыя па задуме. Чытаючы сёння ўзвышаныя ўспаміны Сяргея Навумчыка пра высакароднае парламенцкае змагарства, раптам у Барыса Пятровіча натыкаешся на іншае: «Праклёны між зямлёю і небам. Лаянка. Брудна, склізка, пагана, як у вясковай лазні. Маты. Між зямлёю і небам. Ідзе пасяджэньне парламента. Ня верыце? Уключыце тэлевізар. Праклёны. Маты. Між небам і зямлёю. Так робіцца вялікая палітыка? Не, гэта яны думаюць, што так яна робіцца». Ну вось, скажа нехта, такія эстэты-інтэлігенты, як наш аўтар, і надламілі нацыянальнае дзяржаўнае будаўніцтва... Але гэта памылковая думка, бо мараль у дадзеным выпадку засноўвалася на асвеце і духоўнасці. Дарэчы, ёсць у кніжцы геніяльная рэч — пра ліхтар, аб якім людзі пачынаюць узгадваць толькі апынуўшыся ў цемры і прагнучы святла... Часам Б. Пятровіч на сваёй творчай самоце-адзіноце возьме ды смела і адчайна напіша тое, пра што іншыя ніколі не напішуць, а будуць насіць у сабе як затоеную зайздрасць, альбо камень за пазухай, да канца жыцця. Скажам, такое смела-параўнальнае з самім (тады яшчэ жывым і дзейным) непераўзыдзеным класікам нацыянальнай літаратуры Янкам Брылём. Маўляў, «ён глядзіць на жыццё стоячы на зямлі, між людзей, я ж лятаючы над жыццём, пазіраючы на іх зьверху, і таму ў мяне больш магчымасьцяў, я магу і фантазаваць, і выдумляць. Ён прывязаны да жыцьця, я ж — адарваны... Аднак, у прынцыпе, трэба мне прызнацца самому сабе, што я, хай і падсьвядома, бо дайшло мне гэта толькі зараз, сёньня, працягваю ягоную, Брылёву справу. Працую ў ягонай традыцыі, хоць і новымі сродкамі». Вось так, не менш-не больш. Да таго ж, наколькі Барыс Пятровіч смелы (назавём гэта так), настолькі ён і самакрытычны (і тут у яго адвагі нашмат больш): «Дарэчы, учора быў час, і я перагледзеў напісанае сёлета — і сумеўся: ад былых мрояў засталіся рожкі ды ножкі. Я дэградую. З больш чым 25 запісаў-мрояў можна выбраць для друку хіба што дзьве ці тры больш-менш прыстойныя «версіі»». Гэта было напісана чвэрць стагоддзя таму, аднак менавіта з такіх высноў і настрояў, бадай, і выкрышталізоўвалася яго творчая і чалавечая прага да дасканаласці... і асуджанасць на адзіноту. Але ж гэта надавала і нязломнасці, веры ў свае сілы і спараджала будучы плён уласных духоўных намаганняў. Адсюль, як мне падаецца, і назва кнігі і лёсавы знак творцы — ідзі адзін. Бо, зразумела, што, ідучы са сваёй адзіноты, ты йдзеш да ўсіх. І, у рэшце рэшт, аднойчы прыходзіш. З чым? О, гэта ўжо іншае пытанне. Але бясспрэчна адно, што такое здараецца толькі тады, калі літаратура, якая павінна была стаць пісьменніку хлебам, становіцца яму духам. Якраз тое і тычыцца таленавітай, неардынарнай і далёкасяжнай творчасці Барыса Пятровіча.

Ідучы са сваёй адзіноты, ты йдзеш да ўсіх. І, у рэшце рэшт, аднойчы прыходзіш. З чым? О, гэта ўжо іншае пытанне. Але бясспрэчна адно, што такое здараецца толькі тады, калі літаратура, якая павінна была стаць пісьменніку хлебам, становіцца яму духам

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by